

Konsekvensutredning - förslag till nya föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service för vuxna enligt LSS

Dnr 4.1-7700/2023

Innehåll

1 Bakgrund och läsanvisningar	4
1.1 Gällande rätt	5
1.2 Bemyndiganden som myndighetens beslutanderätt grundar sig på	6
1.3 Kontakter vid genomförandet av författningsarbetet	6
1.4 Det aktuella problemet och den förändring som Socialstyrelsen eftersträvar	7
1.5 Konsekvenser om ingen åtgärd vidtas	8
2 Förslag och alternativa lösningar	10
Tillämpningsområde	10
Begreppsförklaringar	10
Ledningssystem	11
Rutiner avseende olycksrisker	12
Bostadens utformning	13
Gemensamhetslokaler i bostaden	18
Sammansättningen i gruppboenden	20
Val av bostad	21
Inflytande och medbestämmande	22
Omvårdnadens innehåll	24
Planering av omvårdnaden	30
Utformningen av omvårdnaden	31
Egenvård	34
Samarbete	35
Personalens kompetens	37
Allmänt om den som förestår verksamheten	39
Föreståndarens kompetens	40
Kompetenskrav för personal utöver föreståndare – övrig personal	44
Introduktion	50
Handledning och kompetensutveckling	51
Bemanning	51
Uppföljning	55
3 Konsekvenser av förslagen	58
3.1 Berörda av regleringen	58
3.2 Kostnader och intäkter för kommunerna	63
3.3 Kostnader och intäkter för regionerna	65
3.4 Konsekvenser för kommunala självstyret	65
3.5 Kostnader och intäkter för staten	66

3.6	Kostnader och intäkter för företag och andra enskilda...	66
3.7	Konsekvenser för enskilda som har insatsen.....	66
3.8	Andra relevanta konsekvenser.....	67
3.9	Barnkonsekvensanalys.....	68
3.10	Åtgärder för att förslaget inte ska medföra mer långtgående kostnader/begränsningar än nödvändigt för att uppnå syftet.....	68
3.11	Bedömning av om förslagen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU.....	69
4	Ikraftträdande och informationsinsatser	70
4.1	Ikraftträdande.....	70
4.2	Informationsinsatser.....	70
4.3	Hur och när konsekvenserna av förslagen kan utvärderas..	70
	4.3 Hur och när förslagen av konsekvenserna kan utvärderas.....	69

1 Bakgrund och läsanvisningar

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2002:9) om bostad med särskild service för vuxna trädde i kraft den 26 december 2002.

Den författningen kommer fortsättningsvis benämnas SOSFS 2002:9.

Författningen syftar till att säkerställa att personer som bor i en bostad med särskild service för vuxna får det stöd och hjälp som de har rätt till, goda levnadsvillkor och att insatsen uppnår de kvalitetskrav som ställs i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Den syftar också till att förtydliga lagstiftningen och underlätta tillämpningen för beslutsfattare, handläggare och annan personal så att rättstillämpningen blir lika över hela landet.

SOSFS 2002:9 har inte reviderats sedan den trädde i kraft. Socialstyrelsen genomförde under år 2021–22 en grundläggande och en fördjupad uppföljning av författningen som visade att det finns behov av revidering av flera delar av författningen. Särskilt frågor om kompetens och bemanning, föreståndares ansvar, samverkan, lokalisering, antal personer som får insatsen i samma bostad och enskildas delaktighet lyftes i den fördjupade uppföljningen.¹ Revideringen har utgått från de frågor som aktualiserats i uppföljningarna och behov av språkliga förändringar samt uppdateringar som beror på ändringar i andra föreskrifter eller lagstiftning.

Myndigheten fick under 2021 ett regeringsuppdrag att kartlägga och analysera kompetensen hos personal som arbetar i LSS-boenden.

Kartläggningen visade att det finns en brist på kunskap hos personalen inom flera områden, bland annat om lagstiftningen som styr insatsen, om funktionsnedsättningar och dess konsekvenser och om kommunikation och pedagogisk kunskap.²

Inspektionen för vård och omsorg, IVO, har i sin tillsyn under flera år uppmärksammat att personer med funktionsnedsättningar utsätts för tvångs- och begränsningsåtgärder i sina boenden. IVO genomförde under 2022–2023 en riktad tillsyn av 90 gruppboendestäder över hela landet med inriktning på tillsyn av tvångs- och begränsningsåtgärder. I IVO:s rapport *Att inte få rätten att leva som andra* tydliggörs flera omfattande problem i verksamheterna. IVO har funnit brister i 80 av 90 granskade bostäder. I två tredjedelar (64 procent) användes tvångs- och begränsningsåtgärder.

Bestämmelserna beskrivs i kapitel 2 i den ordning som de ligger i författningsförslagen. Det anges i beskrivningen om innehållet i en viss paragraf är oförändrat, justerat eller helt nytt. Socialstyrelsens genomgående

---

¹ Se dokumentation i dnr 23238/2021 och 1158/2022.

² Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen 2021.

bedömning är att om inte förslagen till justerade eller nya bestämmelser genomförs så finns risk för att kvalitetsbrister i verksamheten kvarstår.

Den föreslagna författningens innehåll har samordnats med Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdomar, där detta är relevant och generella språkliga ändringar samt strukturändringar så som kapitel- och styckesindelningar har gjorts. En översyn av hänvisningar till ledningssystem har också gjorts. Författningen har även moderniserats och bearbetats rent språkligt för att bli lättare att läsa.

1.1 Gällande rätt

Insatsen bostad med särskild service för vuxna regleras i 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. En bostad med särskild service kan vara utformad på olika sätt. I förarbetena beskrivs tre olika former³, gruppboende, serviceboende och särskilt anpassad bostad. SOSFS 2002:9 är tillämplig på formerna gruppboende och serviceboende. Gruppboendet är utformat som enskilda lägenheter i anslutning till gemensamma utrymmen. Det är ett boende för personer med omfattande behov av stöd och omvårdnad från personal. Serviceboendet består av separata lägenheter i nära anslutning till en servicebas, där det finns tillgång till gemensamhetslokaler och personal som ger stöd och omvårdnad i den utsträckning som den enskilde behöver.

Av 5 § LSS följer att insatserna ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som anges i 1 §. Målet ska vara att den enskilde får *möjlighet att leva som andra*. Den enskilde ska således kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors liv som möjligt och i gemenskap med andra.⁴ Därför är det också viktigt att bostaden inrättas i en miljö som ger de boende förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet.⁵ För samtliga boendeformer gäller att de är den enskildes hem och att de inte bör ha en institutionell prägel. Insatsen bostad med särskild service för vuxna tillkom för att tillförsäkra personer med omfattande funktionsnedsättningar tillgång till en lämplig och individuellt anpassad bostad med service.⁶

Insatsen ska enligt 6 § LSS vara av god kvalitet och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Den enskilde ska enligt 7 § LSS genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga

---

³ Prop. 1992/93:159 s.179–180.

⁴ Se prop. 1992/93:159 s.50

⁵ Se prop. 1992/93:159 s.84

⁶ Se prop. 1992/93:159 s.85.

och samordnade. De ska anpassas till mottagarens *individuella behov* samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.

Både gruppboenden och serviceboenden har anställd personal till stöd för de boende. För verksamheten ska det enligt 6 § andra stycket LSS finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. Det innebär att personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som krävs för varje specifik uppgift.

I förarbetena till LSS uttalas bl.a. att principen bör vara att gruppboenden är förlagda till vanliga bostadsområden och att de bör utformas och placeras så att de inte får en institutionell prägel. Undantag i fråga om lokaliseringen bör kunna göras bland annat då det gäller boenden för en mindre grupp personer, som är i så stort sjukvårdsbehov att det är nödvändigt att medicinsk vård är lätt tillgänglig.⁷

1.2 Bemyndiganden som myndighetens beslutanderätt grundar sig på

Förslagen grundar sig på följande bemyndiganden:

- 13 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Enligt bemyndigandet i förordningen får Socialstyrelsen i fråga om verksamhet enligt 9 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade meddela föreskrifter till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa.
- 14 § förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade. I bemyndigandet anges att Socialstyrelsen får meddela ytterligare föreskrifter om verkställigheten av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt föreskrifter om verkställigheten av denna förordning.

1.3 Kontakter vid genomförandet av författningsarbetet

Författningsarbetet har sin grund i den fördjupade uppföljning av SOSFS 2002:9 som gjordes 2023 och där ändringsbehov framkom. Under arbetets gång bildades en referensgrupp bestående av deltagare från representanter för Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, Vårdföretagarna, Attendo,

---

⁷ Se prop. 1992/93:159 s.87.

Frösunda omsorg, Humana, Nytida, Cedergruppen, Skåningegård omsorg, Autism Sverige, Ersta diakoni, Riksförbundet FUB, Arboga kommun, Gävle kommun och Göteborgs kommun. Deltagarna har givits möjlighet att lämna synpunkter på hur tillämpningen av SOSFS 2002:9 fungerar samt bidragit med synpunkter till författningsarbetet.

Därutöver har Socialstyrelsen under författningsarbetet inhämtat synpunkter och information från representanter för följande statliga myndigheter. Inspektionen för vård och omsorg, IVO, Arbetsmiljöverket, Myndigheten för delaktighet, MFD, Myndigheten för yrkeshögskolan, MYH, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, MYVA, och Boverket.

1.4 Det aktuella problemet och den förändring som Socialstyrelsen eftersträvar

IVO har i sin tillsyn under flera år uppmärksammat att personer med funktionsnedsättningar utsätts för tvångs- och begränsningsåtgärder i gruppboendestäder.⁸ IVO genomförde under 2022–2023 en riktad tillsyn av 90 gruppboendestäder över hela landet med inriktning på tillsyn av tvångs- och begränsningsåtgärder. I IVO:s rapport *Att inte få rätten att leva som andra* tydliggörs flera omfattande problem i verksamheterna. IVO har funnit brister i 80 av 90 granskade boendestäder. I två tredjedelar (64 procent) användes tvångs- och begränsningsåtgärder.

Åtgärderna innebär i flera fall enligt IVO påtvingade kroppsliga ingrepp, övervakning och avlyssning av enskilda, samt begränsningar i rörelsefrihet – i förlängningen frihetsberövanden. Det förekommer att enskilda medicinerar utan sin vetskap, övervakas på olika sätt, blir inlåsta, fasthållna och förhindras att lämna sina lägenheter. IVO:s slutsats är att en stor andel av de personer som bor i gruppboendestäder inte får sin lagstadgade rätt att leva som andra uppfylld. IVO konstaterar att det fortfarande råder okunskap i verksamheterna vad gäller begreppen skydds-, tvångs- och begränsningsåtgärder, samt om, hur och när samtycke kan och ska användas. IVO bedömer även att personal saknar tillräckliga kunskaper om tvångs- och begränsningsåtgärder. IVO bedömer att en orsak till bristerna i gruppboendestäderna är att kommuner och privata aktörer inte har säkerställt tillräcklig kompetens hos verksamheternas ledning och personal.

Socialstyrelsen fick under 2021 ett regeringsuppdrag att kartlägga och analysera kompetensen hos personal som arbetar i LSS-boenden och analysera om den nuvarande kompetensnivån är tillräcklig. Resultatet av kartläggningen visar att det finns ett behov av att höja kompetensen hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer

---

⁸ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

med funktionsnedsättning. Det finns en brist på kunskap hos personalen inom flera områden, bland annat om lagstiftningen och de föreskrifter som styr arbetet, funktionsnedsättningar och dess konsekvenser.

Målgruppen inom LSS är mer varierad idag och personer med funktionsnedsättningar kan också ha en psykiatrisk diagnos och psykisk ohälsa. För att kunna möta målgruppens olika behov behöver personalen också ha kompetens för att kunna möta dessa behov.⁹ Regeringsuppdraget visar även att det finns en risk för att tvångs- och begränsningsåtgärder används om inte personalen har den kompetens som behövs för att ge ett gott stöd till de som bor i en bostad med särskild service.

Socialstyrelsen konstaterar att det finns omfattande allvarliga brister i gruppboendestäder för vuxna och att personalens kompetens behöver höjas i inom flera områden. Mot bakgrund av detta syftar föreslagna bestämmelser i författningen till att på sikt höja kvaliteten i verksamheterna så att de enskilda genom insatsen får möjlighet att leva som andra och tillförsäkras goda levnadsvillkor. Socialstyrelsen föreslår bland annat i den nya författningen kompetenskrav för personalen, förtydligade krav på polisanmälan vid brott mot enskilda och en ny bestämmelse med krav på den beslutande nämnden om uppföljning av insatsen.

1.5 Konsekvenser om ingen åtgärd vidtas

Mot bakgrund av vad som framgått i avsnitt 1.4. De aktuella problemen och den förändring som Socialstyrelsen eftersträvar, anser Socialstyrelsen att det finns skäl att lämna förslag till nya föreskrifter och allmänna råd.

Alternativet att ge ut ett kunskapsstöd eller rekommendationer bedömer myndigheten inte vara ett alternativ eftersom det inte på ett tillräckligt effektivt sätt skulle stödja verksamheterna i att uppfylla de krav och mål som finns i lagstiftningen och leda till en förändring.

Om ingen åtgärd vidtas, det vill säga en ny författning inte utfärdas, kommer något förtydligande av lagstiftningen inte till stånd och rättstillämpningen inte underlättas. Personalens kompetens kommer att fortsätta vara otillräcklig för att tillgodose de enskildas behov och kvalitetsbrister i verksamheterna kvarstå. Detta får stora konsekvenser för de enskilda som har insatsen. Regleringen kommer inte heller bidra till att en enhetlig rättstillämpning uppnås nationellt eller vara ett stöd för IVO i deras tillståndsgivning och tillsyn.

Nedan redovisar vi närmare överväganden för våra förslag till föreskrifter och allmänna råd och för resonemang om olika alternativ för att uppnå den

---

⁹ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021).

effekt som vi eftersträvar med regleringen, för- respektive nackdelar som finns med olika alternativ samt en motivering till varför vi har kommit fram till att den reglering som vi föreslår är den mest ändamålsenliga.

2 Förslag och alternativa lösningar

Tillämpningsområde

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelser som reglerar tillämpningsområdet.

Socialstyrelsens överväganden

En bestämmelse om tillämpningsområde innebär ett förtydligande av att såväl beslutande nämnd som kommunala och yrkesmässigt bedrivna enskilda verksamheter som utför insatsen ska tillämpa författningen.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår en bestämmelse om tillämpningsområde i 1 kap. 1 § 1–2 om att föreskrifterna ska tillämpas av de nämnder som beslutar om insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, samt av den som bedriver verksamhet i form av bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS.

Begreppsförklaringar

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas definitioner eller begreppsförklaringar av gruppboende och serviceboende. I 1 § finns en definition innebärande att med omvårdnad avses i dessa föreskrifter och allmänna råd all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen som för de boende ska ingå i insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsen föreslår att det i författningen inledningsvis förtydligas i begreppsförklaringar vad som avses med gruppboende, serviceboende och omvårdnad. Detta för att förenkla tillämpningen av författningen och uppnå en enhetlig tillämpning.

I förklaringen av begreppet omvårdnad har *hjälp* ersatts av *stöd*. Ett förtydligande tillägg har även gjorts om att omvårdnad kan vara individuellt anpassat stöd av *praktisk eller vägledande natur* i den dagliga livsföringen.

I bostad med särskild service för vuxna ingår omvårdnad.¹⁰ I förarbetena till LSS anges att i omvårdnaden bör ligga en skyldighet att ge både stöd och hjälp till enskilda med dagliga behov som de inte klarar själva. Exempel på sådana behov kan vara hjälp att sköta hygien, att klä på sig, att förflytta sig, att kommunicera med andra, att komma ut bland människor och att hjälpa till med inköp av olika slag.¹¹

Socialstyrelsens förslag

Begreppsförklaringar införs i förslaget 1 kap. 2 §:

gruppboestad	boendeform som är avsedd för ett begränsat antal personer med omfattande omvårdnadsbehov.
serviceboestad	boendeform med tillgång till gemensam service där omvårdnad erbjuds i den utsträckning som den enskilde behöver.
omvårdnad	individuellt anpassat stöd av praktisk eller vägledande natur i den dagliga livsföringen som behövs för att tillgodose den enskildes fysiska, psykiska och sociala behov.

Ledningssystem

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelser om ledningssystem.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsen bedömer att det finns behov av att påminna om att den som bedriver verksamhet enligt LSS ansvarar för att det finns nödvändiga processer och rutiner för att säkra verksamhetens kvalitet. Ledningssystemet ska användas för att systematiskt och fortlöpande utveckla och säkra verksamhetens kvalitet.¹²

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår en upplysningsbestämmelse i föreslagna 2 kap. 1 § om att av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, framgår det att den som

---

¹⁰ Se 9 e § LSS. Kommunerna har också ett hälso- och sjukvårdsansvar exklusive läkarinsatser för personer som bor i bostad med särskild service, se proposition 1992/93:159 om stöd och service till vissa funktionshindrade s. 182, men det är inte det som avses här.

¹¹ Prop. 1992/93:159 s. 91.

¹² Se 3 kap. 1 § SOSFS 2011:9.

bedriver verksamhet enligt LSS ansvarar för att det finns de processer och rutiner som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet.

Rutiner avseende olycksrisker

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas motsvarande bestämmelse.

Socialstyrelsens överväganden

Bostaden är den enskildes permanenta hem. Det ställer krav på att boendemiljön är säker och trygg. Socialstyrelsen bedömer att för att kunna förhindra olyckor och skador är det viktigt att det finns rutiner för hur detta ska gå till. I 4 § i SOSFS 2012:6 finns ett allmänt råd om att olycksrisker i bostadsmiljön bör systematiskt identifieras och åtgärdas. Motsvarande reglering saknas dock gällande bostäder med särskild service för vuxna.

Det finns starka skäl att införa en bestämmelse om att den som bedriver verksamhet med särskild service för vuxna ska säkerställa att det finns rutiner för att förebygga olycksrisker i boendemiljön. Många vuxna som bor i bostäder med särskild service har liknande sårbarhet som barn när det gäller olycksrisker. Personer med intellektuell funktionsnedsättning, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller fysiska funktionsnedsättningar kan ha nedsatt riskmedvetenhet, begränsad rörelseförmåga eller behov av stöd i vardagliga situationer. Olycksrisker i boendemiljön, exempelvis fallrisker, brandrisker eller risker kopplade till kök och badrum, kan få allvarliga konsekvenser om de inte identifieras och förebyggs systematiskt.

Det framstår som inkonsekvent att SOSFS 2002:9 saknar en motsvarande bestämmelse som den som finns i 4 § SOSFS 2012:6. Barns behov av skydd mot olyckor motiveras av deras beroendeställning och begränsade förmåga att själva förutse risker. Samma resonemang är i hög grad tillämpligt på många vuxna i bostäder med särskild service som också befinner sig i en beroendeställning gentemot verksamheten och ofta saknar möjligheter att själva påverka boendemiljön.

Det är således angeläget att risker för enskilda i deras boendemiljö undviks samtidigt som de förebyggande rutinerna för att förebygga olycksrisker inte får medföra att de enskilda utsätts för tvångs- och begränsningsåtgärder.¹³ Förebyggande rutiner behöver inte innebära begränsningar, utan kan utformas individuellt och i dialog med den enskilde. Fokus bör ligga på att

---

¹³ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

identifiera risker och anpassa boendemiljön, snarare än att begränsa den enskildes handlingsutrymme.

Sammantaget talar både skyddsbehov, systematik och konsekvens i regelverket för att det även för insatsen bostad med särskild service för vuxna ska finnas en bestämmelse om att den som bedriver verksamhet ska fastställa rutiner för att fortlöpande identifiera, förebygga och åtgärda olycksrisker i boendemiljön. Ett allmänt råd är otillräckligt då det handlar om förebyggande rutiner om liv, personlig säkerhet och hälsa och behöver finnas i alla verksamheter. Förslaget ligger i linje med den reglering som redan gäller för barn enligt SOSFS 2012:6.

Socialstyrelsens förslag

I förslagets 2 kap. 2 § anges följande:

Den som bedriver verksamhet i form av bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS ska fastställa rutiner för att fortlöpande identifiera, förebygga och åtgärda olycksrisker i boendemiljön.

Bostadens utformning

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelser om bostadens utformning.

I författningen finns följande allmänna råd om bostad utan institutionell prägel:

För att undvika en institutionell miljö bör en bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade inte vara belägen i nära anslutning till

- en annan sådan bostad, eller
- andra bostäder som inte är ordinära såsom t.ex. korttidshem eller särskilda boendeformer för äldre.

Som regel bör inte heller en bostad med särskild service för vuxna samlokaliseras med lokaler för daglig verksamhet.

Socialstyrelsens överväganden

Det finns starka skäl att införa en bestämmelse om att bostaden ska utformas så att varje person som bor i bostaden tillförsäkras en boendemiljö som är säker och trygg och att både inomhus- och utomhusmiljön ska vara anpassad utifrån varje persons behov. En säker och trygg boendemiljö är en grundläggande förutsättning för att tillförsäkra den enskilde goda

levnadsvillkor enligt 7 § LSS. Brister i den fysiska boendemiljön kan exempelvis vara otillräcklig belysning, svårtillgängliga gemensamma utrymmen och insyn i de enskildas lägenheter. En bestämmelse om säker och trygg boendemiljö skapar bättre förutsättningar för likvärdighet, kvalitet och rättssäkerhet, samtidigt som den stärker den enskildes möjlighet att leva tryggt på sina egna villkor.

I 4 § i SOSFS 2012:6 finns en sådan bestämmelse om att bostaden ska utformas så att boendemiljön är säker och trygg samt anpassad efter barnens och ungdomarnas behov. Att motsvarande krav inte finns för vuxna framstår som inkonsekvent och svårmotiverat. Det finns inte sakliga skäl för att vuxna med omfattande funktionsnedsättningar inte skulle ha behov av en boendemiljö som är säker och trygg. Tvärtom kan många vuxna i bostad med särskild service ha stora behov av anpassning av boendemiljön för att undvika otrygghet och skador.

Under uppföljningen framkom också att vissa aktörer anser att regleringen som finns i 4 § SOSFS 2012:6 om att bostaden ska utformas så att varje barn och ungdom tillförsäkras en boendemiljö som är säker och trygg, också bör införas i författningen för vuxna. IVO har framfört att det är viktigt att det inte skiljer i barns och vuxnas rättigheter och förutsättningar för kvalitet och säkerhet.

Det kan invändas att ett krav på säker och trygg utformning av boendemiljön riskerar att leda till begränsningsåtgärder eller en institutionaliserad miljö. Men en bestämmelse om säker och trygg boendemiljö motiverar inte i sig användning av begränsningsåtgärder. Den enskilde ska enligt 6 § LSS i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatsen. Enligt förarbetena markerar bestämmelsen respekten för individens egna önskningar och behov. Det betyder att stöd ska ges och utformas i samverkan med den berörde.¹⁴ En central kvalitetsaspekt i LSS är att insatser enligt 7 § andra stycket ska anpassas till mottagarens individuella behov. Det innebär att den enskildes önskemål så långt det är möjligt behöver tillgodoses också när det gäller bostadens utformning och boendemiljön. Socialstyrelsen bedömer att även utomhusmiljön ska vara anpassad efter varje boendes behov eftersom den är en del av boendet.

Socialstyrelsens bedömning är att det behövs en bestämmelse om att bostaden ska utformas så att varje person som bor i bostaden tillförsäkras en boendemiljö som är säker och trygg och att både inomhus- och utomhusmiljön ska vara anpassad utifrån varje persons behov. Till bestämmelsen föreslås allmänna råd om att bostadens utformning bör vara sådan att de personer som bor i bostaden kan påkalla personalens uppmärksamhet på ett enkelt sätt, alla utrymmen i bostaden är tillgängliga

---

¹⁴ Se prop.1992/93: s.171.

och kan användas utan svårigheter för den som är beroende av förflyttningshjälpmedel, och den stimulerar till aktiviteter och rekreation.

Att bostaden bör stimulera till aktiviteter och rekreation är inte specifikt reglerat i LSS, förordning eller föreskrifter utöver att fritidsaktiviteter och kulturella aktiviteter enligt 9 e § LSS ingår i insatsen. Enligt artikel 30.5 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna bland annat vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning ska ha rätt att delta på lika villkor som andra i rekreations- och fritidsverksamheter och idrott.

De allmänna råden om bostad utan institutionell prägel behålls men justeras och kompletteras

Socialstyrelsen föreslår att de allmänna råden i SOSFS 2002:9 om undvikande av en institutionell miljö behålls men justeras så att de blir tydligare.

Funktionsrättskommittén har 2024 lämnat rekommendation till Sverige om efterlevnad av funktionsrättskonventionen och bland annat rekommenderat en strategi med relevanta politiska program för bland annat förhindrande av återinstitutionalisering av personer med funktionsnedsättning. Det har också kommit in synpunkter till Socialstyrelsen om att många kommuner bortser från Socialstyrelsens allmänna råd om bostad utan institutionell prägel när kommunen är utförare av insatsen. Detta medför samlokalisering och stora institutionsliknande gruppboendestäder.¹⁵ Av förarbetena till LSS avseende gruppboende framgår att principen bör vara att gruppboendestäder är förlagda till vanliga bostadsområden och att de bör placeras så att de inte får en institutionell prägel.¹⁶ Med beaktande av detta bedömer Socialstyrelsen att de nuvarande allmänna råden behöver behållas men med vissa förtydliganden.

Socialstyrelsens allmänna råd i SOSFS 2002:9 bygger på den *lilla gruppens princip* och avser att förhindra att boendestäder med särskild service för vuxna samlokaliseras med andra verksamheter med stora institutionsliknande boendestäder som följd. Socialstyrelsen har övervägt att införa krav som förhindrar samlokalisering men inte funnit skäl som motiverar det utifrån de bemyndiganden myndigheten har avseende enskildas personliga säkerhet, liv eller hälsa eller andra bemyndiganden.

Under Socialstyrelsens uppföljning av författningen har vissa aktörer framfört att det är svårt att tillämpa det allmänna rådet då begreppet i *nära anslutning till* är otydligt och kan tolkas brett. Det är oklart om begreppet avser ett boende lokaliserat i samma huskropp, kvarter eller om ett längre

---

¹⁵ Skrivelse Riksförbundet FUB om bostad enligt LSS 2025-11-03 dnr 75033/2025.

¹⁶ Prop.1992/93:159 s. 87.

avstånd mellan verksamheterna avses. Detta har förtydligats i förslaget så att bedömningen ska utgå från de förtydligade omständigheter som anges i uppräkningsen och att det är boenden utan nära anslutning till andra boendeformer eller verksamheter som bedrivs enligt LSS eller socialtjänstlagen (2025:400) som avses.

I den fördjupade uppföljningen av författningen har även lyfts att begreppet institutionell prägel behöver ses i en vidare bemärkelse och inte bara var bostaden är lokaliserad. Av förarbetena till LSS och 6 § LSS framgår att stöd ska ges och utformas i samverkan med den berörde.¹⁷ Detta gäller även för bostadens utformning. I 4 § SOSFS 2012:6 anges att bostaden bör utformas och utrustas så hemligt som möjligt. Socialstyrelsen bedömer att det saknas skäl att inte införa motsvarande allmänna råd i aktuell författning.

Antal personer som bor i bostaden

I SOSFS 2002:9 finns allmänna råd om att i en gruppboende bör i regel endast tre till fem personer bo. Ytterligare någon boende bör kunna accepteras men endast under förutsättning att samtliga personer som bor i gruppboendet tillförsäkras goda levnadsvillkor. När det gäller serviceboende finns allmänna råd i författningen om att antalet boende bör vara så begränsat att serviceboendet integreras i bostadsområdet och en institutionell boendemiljö undviks.

Socialstyrelsen anser att det finns ett fortsatt behov av att rekommendera ett högsta antal personer i en gruppboende. Det bedöms som viktigt både utifrån de synpunkter myndigheten fått under uppföljningen och utifrån de förbetsuttalanden till LSS som finns. I förarbetena framhålls att antalet boende i en gruppboende bör vara litet och att gruppen som delar gemensamma utrymmen inte bör vara större än att den enskilde kan få en social roll i gruppen, knyta vänskapsband och kunna förstå och förutsäga de andras reaktioner.¹⁸ I uppföljningen framkom att det finns många negativa konsekvenser av att ha stora grupper i gruppboendena. IVO framförde i den grundläggande uppföljningen att stora grupper påverkar förutsättningarna för god kvalitet negativt och bidrar tillsammans med ett ökat antal personal i boendena till institutionslika miljöer.

Högsta förvaltningsdomstolen, HFD, bedömde i ett avgörande år 2000 (det vill säga innan SOSFS 2002:9 trädde ikraft) att ett bolags tillstånd att bedriva enskild verksamhet med gruppboende kunde utökas från att omfatta fem boende till att omfatta sex boende. Utslagsgivande i det enskilda fallet bör, menade HFD, främst bli vilken samlad bild som utredningen ger av förutsättningarna för att goda levnadsvillkor i den mening LSS åsyftar tillförsäkras de som ska bo i den aktuella gruppboendet.¹⁹

---

¹⁷ Prop. 1992/93:159 s. 171.

¹⁸ Prop. 1992/93:159 s. 87 och 180.

¹⁹ Se RÅ 2000 ref. 42.

Socialstyrelsens allmänna råd i SOSFS 2002:9 bygger på den ”lilla gruppens princip” som innebär att antalet i en gruppboende inte bör vara fler än 3–5 personer. Att gruppen är liten är en förutsättning för att personer med intellektuell funktionsnedsättning och autism ska kunna bemötas som individer med egna viljor, känslor och behov. För de boende handlar det om att kunna få möjlighet att påverka och ha inflytande över sin hemmiljö och att kunna ha en fungerande social samvaro.

Socialstyrelsen konstaterar att i den fördjupade uppföljningen av författningen har lyfts att begreppet institutionell prägel behöver ses i en vidare bemärkelse och inte bara var bostaden är lokaliserad. Antalet boende i en grupp- eller servicebostad kan vara en omständighet som påverkar om en institutionslikande miljö uppstår. Socialstyrelsen föreslår därför att rekommendationen om antal boende införs i det allmänna rådet om undvikande av institutionsliknande miljö.

Under uppföljningen har det framkommit att det kan finnas behov av att kunna vara färre än tre enskilda i en gruppboende. Socialstyrelsen föreslår därför att de allmänna råden i SOSFS 2002:9 ändras på så sätt att den undre gränsen för rekommendationen tas bort.

Socialstyrelsen föreslår vidare att det allmänna rådet gällande antal boende i en *servicebostad* tas bort. Istället föreslås ett allmänt råd om att antalet personer som bor i en bostad med särskild service bör vara begränsat. Myndigheten har övervägt att införa en rekommendation med ett högsta antal boende i servicebostad, men bedömer inte att det är möjligt. Dels ser behoven olika ut i olika kommuner, dels påverkas inte de enskilda lika mycket av gruppstorlek eftersom de bor mer självständigt i förhållande till varandra i separata lägenheter. När det gäller servicebostäder finns det inte heller något underlag kring vad som skulle kunna vara ett lämpligt antal bostäder, vilket medför att det är svårt att ange ett högsta antal. Det är av större vikt att ha tydliga rekommendationer om lokalisering och att servicebostäderna inte samlokaliseras med andra verksamheter än att ange ett visst antal boende när det gäller servicebostad.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår att en ny bestämmelse införs i 3 kap. 1 § om att bostaden ska utformas så att varje person som bor i bostaden tillförsäkras en boendemiljö som är säker och trygg. Både inomhus- och utomhusmiljön ska vara anpassad utifrån varje persons behov. Den föreslagna bestämmelsen och de allmänna råden ska även omfatta servicebostäder.

Socialstyrelsen föreslår följande allmänna råd till 3 kap. 1 §:

Bostaden bör utformas så att

- de personer som bor i bostaden kan påkalla personalens uppmärksamhet på ett enkelt sätt,
- alla utrymmen i bostaden är tillgängliga och kan användas utan svårigheter för den som är beroende av förflyttningshjälpmedel, och
- den stimulerar till aktiviteter och rekreation.

Socialstyrelsen föreslår följande allmänna råd till 5 § LSS:

För att undvika en institutionsliknande miljö bör bostaden

-inrymmas i ett bostadshus i ett område avsett för bostäder,

-utformas och utrustas så hemlikt som möjligt, och

-lokaliseras utan nära anslutning till andra boendeformer eller verksamheter som bedrivs med stöd av LSS eller socialtjänstlagen (2025:400). Sådana verksamheter kan till exempel vara korttidsvistelse, bostad med särskild service för barn, daglig verksamhet eller särskilda boendeformer för äldre.

Antalet personer som bor i en bostad med särskild service bör vara begränsat.

I en gruppboostad bör högst fem personer bo. Under förutsättning att var och en tillförsäkras goda levnadsvillkor kan sex personer bo i en gruppboostad.

Gemensamhetslokaler i bostaden

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns allmänna råd som anger att gruppboostadens gemensamhetslokaler bör ligga i nära eller direkt anslutning till de enskilda lägenheterna, vara lätta att nå, vara till för de som bor i gruppboostaden och tjänstgörande personal, och endast kunna nyttjas av andra på de boendes villkor.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsen föreslår att de allmänna råden behålls med justeringar och tillägg. Att i en föreskrift reglera tillgången och åtkomsten till gemensamhetslokaler bedömer Socialstyrelsen inte möjligt då myndigheten saknar bemyndigande på området och förutsättningarna i kommunerna ser olika ut. Socialstyrelsen föreslår att rubriken i de allmänna råden justeras till Gemensamhetslokaler i *bostaden* istället för Gemensamhetslokaler i *gruppboostaden* då de allmänna råden även föreslås omfatta servicebostäder.

I förarbetena till LSS anges att med servicebostäder avses vanligen sådana bostäder som har tillgång till gemensam service och fast anställd personal.

Även servicebostäder har tillgång till gemensamma utrymmen för service och gemenskap.²⁰ IVO har i uppföljningen framfört att det allmänna rådet om gemensamhetslokaler i gruppboendestäder behöver kompletteras med att även boende i en servicebostad bör ha tillgång till gemensamma utrymmen för service och gemenskap.

IVO har framhållit att det finns ett behov av personalstöd och tillgång till gemenskapslokaler i direkt anslutning till den boendes lägenhet. Detta då personer i en gruppboendestad har stora funktionsnedsättningar och stort stödbehov. Då de allmänna råden även ska vara tillämpliga på servicebostäder, föreslår Socialstyrelsen att de allmänna råden justeras så att bostadens gemensamhetslokaler bör ligga i anslutning till de enskilda lägenheterna, istället för ”*nära eller direkt anslutning*” till de enskilda lägenheterna. Detta då servicebostäder oftast har gemensamhetslokaler som ligger en bit bort från bostaden och inte i direkt anslutning till den.

I uppföljningen har framkommit att det förekommer olika typer av begränsningar när det gäller de enskildas tillgång till gemensamhetslokaler samt att lokalerna inte alltid är tillgänglighetsanpassade. IVO redovisar i sin tillsynsrapport att personal i var femte gruppboendestad (20 procent) nekar enskilda tillgång till hela eller delar av de gemensamma utrymmena under vissa delar av dygnet. I vissa gruppboendestäder förekommer det också generella regler och förbud i de gemensamma utrymmena. Det förekommer även att personalen låser dörren till det gemensamma köket när de själva inte är närvarande, eller begränsar boendes rätt att vistas i köket i samband med matlagning.²¹ Detta sammantaget innebär enligt IVO att alla boende inte får rätt att leva som andra. FUB har i sin rapport framfört att förutsättningarna för social gemenskap begränsas när tillgången till gemensamma utrymmen begränsas.²²

För att förtydliga att gemensamhetslokaler inte får låsas och dessutom behöver vara tillgänglighetsanpassade fysiskt och kognitivt för de som bor i gruppboendestaden föreslår Socialstyrelsen att de allmänna råden justeras innebärande att lokalerna, förutom att vara lätta att nå, alltid bör vara tillgängliga för de som bor i bostaden.

Eftersom det också framgår i uppföljningen och av IVO:s rapport att de gemensamma lokalerna ibland används som personalutrymmen under vissa tider och då inte är tillgängliga för de som bor där, föreslår Socialstyrelsen att de allmänna råden justeras så att bostadens gemensamhetslokaler bör vara till för de som bor i bostaden.

Av förarbetena till LSS framgår att gemensamhetslokalernas ytor bör vara så dimensionerade att alla som bor i gruppboendestaden kan delta samtidigt i olika

---

²⁰ Se prop. 1992/93:159 s. 86 och 180.

²¹ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023)

²² Brister och möjligheter i LSS-bostad, FUB (2025) s.37

aktiviteter.²³ I uppföljningen framkom behov av förtydligande av hur stora de gemensamma lokalerna bör vara. Socialstyrelsen föreslår därför ett tillägg i de allmänna råden som innebär att gruppbestadens gemensamhetslokaler bör vara tillräckligt stora för att de personer som bor i bestaden och tjänstgörande personal ska kunna vistas där samtidigt.

Socialstyrelsen bedömer att rekommendationen i de nu gällande allmänna råden om att gruppbestadens gemensamhetslokaler endast bör kunna nyttjas av andra på de boendes villkor är svår att tillämpa i praktiken och föreslås därför tas bort.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår följande justerade allmänna råd:

Gemensamhetslokaler i bestaden

Bestadens gemensamhetslokaler bör

- ligga i anslutning till de enskilda lägenheterna,
- vara lätta att nå och alltid vara tillgängliga för de personer som bor i bestaden,
- vara till för de som bor i bestaden,
- vara tillräckligt stora för att de personer som bor i bestaden och tjänstgörande personal ska kunna vistas där samtidigt.

Sammansättningen i gruppbestaden

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns allmänna råd som anger att så långt det är möjligt bör huvudmannen beakta de boendes önskemål och synpunkter när det gäller sammansättningen av den grupp som ska bo i gruppbestaden.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsen föreslår att de allmänna råden om sammansättningen i gruppbestaden tas bort. I uppföljningen av författningen lyfte flera aktörer att de allmänna råden är svåra att tillämpa. Detta då det inte är möjligt för nämnden/huvudmannen att efterfråga de redan boendes synpunkter inför att en ny boende flyttar in, främst på grund av sekretessregler som skyddar den enskildes integritet. Det är den beslutande nämnden som fattar beslut om vilken insats som ska beviljas och vilken bestad den enskilde ska erbjudas.

IVO har i uppföljningen framfört att de allmänna råden om sammansättningen behöver ändras eller tas bort. De behöver istället utgå

---

²³ Se prop.1992/93:159 s. 87.

ifrån de boendes behov och önskemål för att säkra kvalitet och säkerhet i omvårdnaden. Det är ett problem idag att kommuner inte tar hänsyn till de boendes behov vid val av bostad, utan istället erbjuder den enskilde plats i den gruppboende där det finns en plats ledig.

Socialstyrelsen bedömer mot bakgrund av tillämpningssvårigheterna att de allmänna råden behöver tas bort. Att ändra rekommendationen så att nämnden bör ta hänsyn till de enskildas behov istället för önskemål bedöms vara svårt att genomföra då förutsättningarna för ”matchning” av enskilda i gruppboenden ser olika ut i olika kommuner. Den enskildes trivsel och trygghet i gruppboenden kan inte vara beroende av hur gruppen är sammansatt. Det är verksamhetens ansvar att säkerställa att samtliga personer i gruppboenden får sina olika behov tillgodosedda.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår att de allmänna råden om sammansättningen i bostaden tas bort.

Val av bostad

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas motsvarande bestämmelse.

Socialstyrelsens överväganden

I uppföljningen lyftes att många vuxna med t.ex. autism eller intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att relatera till för stora grupper och för många människor. I 5 § SOSFS 2012:6 finns en bestämmelse om att nämnden vid beslut om insatsen bostad med särskild service ska ta hänsyn till det barn eller den ungdom som på grund av sin funktionsnedsättning har svårt att ha många relationer och därför behöver bo med ett mycket begränsat antal personer. Socialstyrelsen anser att det saknas skäl att inte införa motsvarande bestämmelse i författningen för vuxna.

Under uppföljningen av SOSFS 2012:6 framkom att det är oklart om 5 § ska tillämpas vid beslut eller vid verkställighet och om det är ansökande barn som nämnden ska ta hänsyn till eller barn som redan bor i bostaden. Om boendet inte ingår i nämndens egen verksamhet är det på grund av regler om sekretess och tystnadsplikt inte möjligt för nämnden att vid beslut eller verkställighet av beslut ta hänsyn till de enskilda som redan bor i bostaden.

Utifrån dessa synpunkter föreslår Socialstyrelsen en ny bestämmelse om att nämnden *inför verkställighet* av insatsen ska ta hänsyn till den som på grund av sin funktionsnedsättning har svårt att ha många relationer och därför

behöver bo med ett begränsat antal personer. Den föreslagna bestämmelsen ska även gälla inför verkställighet av insatsen bostad med särskild service.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår en ny bestämmelse i 4 kap. 1 § om att nämnden ska inför verkställighet av insatsen ta hänsyn till den som på grund av sin funktionsnedsättning har svårt att ha många relationer och därför behöver bo med ett begränsat antal personer.

Inflytande och medbestämmande

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas forskrifter eller allmänna råd om den enskildes inflytande och medbestämmande, utöver de allmänna råd som gäller sammansättningen i gruppboende som föreslås tas bort.

Socialstyrelsens överväganden

Enligt 6 § andra stycket LSS ska den enskilde i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges. I förarbetena anges att bestämmelsen markerar respekten för individens egna önskingar och behov. Det betyder att stöd ska ges och utformas i samverkan med den berörde.²⁴

Den enskildes delaktighet kan ske på olika sätt och i olika former. För bästa möjliga inflytande behöver förutsättningarna för deltagandet och inflytandet anpassas till den enskilde. Individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val är en av de allmänna principerna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.²⁵ Enligt kommentaren (p.17) till artikel 19 i FN:s konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning måste personer med komplexa kommunikationsbehov få ändamålsenligt stöd som möjliggör för dem att utveckla och förmedla sina instruktioner, beslut, val eller preferenser och få dem erkända och respekterade.²⁶

Rätten till kommunikativt och kognitivt stöd för att kunna vara delaktig är underförstådd och skyddad genom flera artiklar i FN:s konvention om rättighet för personer med funktionsnedsättning, särskilt i artikel 3, där principen om individuellt självbestämmande och frihet att göra egna val kommer till uttryck.

---

²⁴ Prop. 1992/93:159 s. 171.

²⁵ Se artikel 3 a) Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

²⁶ Se FN:s funktionsrättskommittés allmänna kommentar nr 5 om ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen, p. 17.

Under uppföljningen av författningen framkom behov av att förtydliga den enskildes rätt till inflytande och medbestämmande och att tydliggöra hur denna rätt ska stödjas. Det gäller framför allt rätten till kommunikativt och kognitivt stöd för att utöva inflytande och medbestämmande. Det framkom att brist på delaktighet och inflytande leder till sämre kvalitet i insatsen. Vissa aktörer lyfte vikten av att personal har rätt kompetens för att ge stöd till inflytande, vilket bland annat innebär kompetens inom alternativ och kompletterande kommunikation, AKK.

Tidigare forskning och myndighetsrapporter har även visat på vikten av att personalen förstår den enskildes behov och kan kommunicera med hen för att arbetet ska kunna utföras med god kvalitet och minska risken för tvångsåtgärder. Att den enskilde kan göra sig förstådd och förmedla vad hen vill och önskar och att hen förstår vad personalen och de övriga boende säger, är grundläggande för att undvika missförstånd, frustration och utmanande beteende.²⁷ Vikten av att använda kunskap om den enskildes funktionstillstånd och kommunikativa och kognitiva stödbehov framgår av de rekommendationer som Socialstyrelsen gett utförare av LSS-insatser om att förebygga utmanande beteende.²⁸

Kognitivt stöd är alla insatser och produkter som stödjer minne och förmåga att hantera komplex information. Många av de personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS har behov av och rätt till kognitivt stöd. De funktionsnedsättningar som anges i beskrivningen av grupp 1 och 2 i personkretsen enligt LSS sammanhänger i varierande grad med kognitiva svårigheter. De enskilda kan ofta ha svårt att överblicka konsekvenser och förstå sambanden mellan orsak och verkan. Det är en balansgång att ge stöd utifrån funktionsnedsättningen och samtidigt respektera den enskildes självbestämmande.²⁹

Kognitivt stöd underlättar kommunikationen och delaktighet. Har personen tillgång till information på ett sätt som är lätt att bearbeta och ger stöd för tanken, så kommer personen också ha lättare att formulera sig och vara delaktiga och ha inflytande över beslut som rör deras liv. Delaktighet avser också det dagliga arbetet med stöd och service enligt LSS i syfte att uppnå lagens övergripande mål i 6 § LSS att den enskilde i största möjliga utsträckning ska ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges med stöd av lagen.

Mot bakgrund av ovanstående bedömer Socialstyrelsen att det finns behov av att införa en ny bestämmelse om den enskildes rätt till inflytande och medbestämmande. Behovet av kommunikativt och kognitivt stöd ser olika ut hos olika personer och Socialstyrelsen föreslår därför att stödet ska vara

---

²⁷ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen, 2021.

²⁸ Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet. Ett kunskapsstöd med rekommendationer för chefer, verksamhetsansvariga och personal, Socialstyrelsen (2015).

²⁹ Vägar till ökad delaktighet, kunskapsstöd för socialtjänsten om arbete med stöd och service enligt LSS, Socialstyrelsen (2017).

individanpassat. Därtill föreslås även en upplysningsbestämmelse om att bestämmelser om att den enskilde i största möjliga utsträckning ska ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges finns i 6 § LSS.

I SOSFS 2012:6 anges i 6 § att den enskilde i största möjliga utsträckning ska ges inflytande och medbestämmande över insatsen. Det saknas skäl att inte införa en motsvarande bestämmelse i aktuell författning.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår följande upplysningsbestämmelse i förslagets 4 kap. 2 § första stycket:

Bestämmelser om att den enskilde i största möjliga utsträckning ska ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges finns i 6 § LSS.

Socialstyrelsen föreslår följande bestämmelse i 4 kap. 3 §:
Den som förestår verksamheten ska se till att varje person

1. får individanpassat kommunikativt och kognitivt stöd,
2. får information om genomförandet av insatsen,
3. uppmuntras att framföra sina åsikter, och
4. uppmuntras att utöva sitt inflytande och medbestämmande.

Omvårdnadens innehåll

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 definieras omvårdnad i 1 § SOSFS 2002:9 som all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen som för de boende ska ingå i insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. I 2 § finns exempel på vad som ingår i individuellt anpassad hjälp och i 3 § finns vissa krav på omvårdnaden.

I 2 § SOSFS 2002:9 anges att med individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen avses insatser som ska tillgodose den enskildes psykiska, fysiska och sociala behov, t.ex. hjälp med att

- äta, dricka och förflytta sig,
- sköta personlig hygien och klä sig,
- sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp,
- kommunicera, upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering,
- göra tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg,
- planera framåt,

- göra tillgänglig den hälso- och sjukvård, inklusive habilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och den tandvård som den enskilde behöver, samt
- se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot den enskilde polisanmäls.

Socialstyrelsens överväganden

Resultatet av uppföljningen visar att tillämpningen av nuvarande regler och allmänna råd om omvårdnad i SOSFS 2002:9 i stort sett fungerar bra, men att det finns behov av vissa förtydliganden och tillägg.

Socialstyrelsen anser inte att det är motiverat att behålla uppdelningen omvårdnad och individuellt anpassad hjälp och föreslår därför att endast begreppet omvårdnad används. Syftet är att åstadkomma en språklig förenkling och inte att ändra något i sak. Omvårdnad kan enligt förarbetena bestå av praktisk hjälp eller vara av mer vägledande natur - allt utifrån den enskildes behov och förutsättningar.³⁰ Omvårdnad förklaras därför i förslaget under begreppsförklaringar i 1 kap. 2 § som individuellt anpassat *stöd av praktisk eller vägledande natur* i den dagliga livsföringen som behövs för att tillgodose den enskildes fysiska, psykiska och sociala behov.

I uppföljningen framkom att en beskrivning av vad som ingår i omvårdnad hjälper ansvarig nämnd och utförare att säkerställa att den enskilde får en omvårdnad av god kvalitet. I föreslagna 4 kap. 4 § behålls därför uppräkningsen av exempel på vad omvårdnad ska omfatta. Uppräkningsen är huvudsakligen densamma som i nuvarande 2 § SOSFS 2002:9, men vissa justeringar och tillägg har gjorts. Bestämmelsen i 4 kap. 4 § gäller för båda formerna av bostad med särskild service enligt LSS, dvs. gruppboende och serviceboende.

I uppföljningen framkom att begreppet *hjälp* tolkas snävare än begreppet *stöd*. I förarbetena uttalas att i omvårdnaden ligger att ge stöd och hjälp till enskilda med dagliga behov som de inte klarar själva.³¹ Bestämmelsen i föreslagna 4 kap. 4 § har därför kompletterats med att *För den enskilde som behöver det*, ska omvårdnaden innebära stöd och *hjälp*.

Bestämmelsen i 2 § SOSFS 2002:9 om att göra tillgänglig den hälso- och sjukvård, inklusive habilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och den tandvård som den enskilde behöver, har justerats språkligt i föreslagna 4 kap. 4 § 7 för att tydliggöra ansvaret för att i omvårdnaden ge den enskilde stöd och hjälp med att *få kontakt med och hjälp att besöka* hälso- och sjukvården och tandvården.

---

³⁰ Jfr 6 § LSS.

³¹ Se prop. 1992/93:159 s. 91 och 181 f.

Flera aktörer lyfter problematiken med ojämlik hälsa, dvs. att de boende inte har jämlik tillgång till hälso- och sjukvård. Personalen i bostad med särskild service för vuxna behöver uppmärksamma om de enskilda inte mår bra och behöver sjukvård. Det har framkommit att personer som bor i LSS-bostäder inte kommer till sjukvården i den utsträckning som behövs, t.ex. till vaccinerings eller mammografi. Det finns därför ett behov av att se över bestämmelsen om att göra hälso- och sjukvården tillgänglig. T.ex. genom att tydliggöra att i omvårdnaden ingår att underlätta och stödja den enskilde att få kontakt med och hjälp att besöka hälso- och sjukvården och tandvården.³²

Enligt de svenska folkhälsopolitiska målen ska alla människor ha samma möjligheter att må bra och samhället ska främja fysisk aktivitet och bra matvanor för alla.³³ Hälsoproblem för många vuxna med funktionsnedsättning är ett stort problem. Det är betydligt vanligare med både fysisk och psykisk ohälsa hos personer med intellektuell funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen. Obesitas (fetma) är exempelvis tre gånger vanligare och diabetes dubbelt så vanligt. Psykisk samsjuklighet är åtta gånger vanligare hos kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning än kvinnor i övriga befolkningen, hos män med intellektuell funktionsnedsättning är det drygt sex gånger vanligare.³⁴

Låg aktivitetsnivå och mycket stillasittande är vanligt bland vuxna med funktionsnedsättning. Enligt FHM når endast en av tio rekommendationerna för fysisk aktivitet.³⁵ För personer med intellektuell funktionsnedsättning som bor i LSS-bostad har ansvariga chefer och personals kunskap och kompetens en stor inverkan på deras aktivitetsnivå, konstaterar FHM i ett kunskapsstöd om fysisk aktivitet.³⁶

Socialstyrelsens uppföljning visade på ett behov av att utveckla det hälsofrämjande arbetet i bostäder med särskild service, till exempel att ge de boende förutsättningar till hälsosamma levnadsvanor. De enskilda behöver ges möjlighet att göra hälsosamma val och stöd för att förstå vad som är hälsosamt när det gäller till exempel kost och aktiviteter, utan att personalen för den skull har ett uppfostrande förhållningssätt. Socialstyrelsen vill understryka att stöd till hälsosamma levnadsvanor framförallt handlar om att ge den enskilde möjlighet att göra hälsosamma val. Med beaktande av detta införs en ny bestämmelse i föreslagna 4 kap. 4 § 8 om att för den enskilde som behöver det ska omvårdnaden inbegripa stöd och hjälp med att bibehålla hälsa och att uppmuntra till hälsofrämjande levnadsvanor med utgångspunkt från den enskildes rätt till självbestämmande.

---

³² Vårdkontakter i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2024).

³³ Prop. 2017/18:249 God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik.

³⁴ Hälsa och levnadsvanor hos unga med intellektuell funktionsnedsättning, Presentation Eva Flygare Wallén, forskare vid sektor funktionshinder Östersund (2024).

³⁵ Kunskapsstöd Fysisk aktivitet för personer med funktionsnedsättning, FHM (2024).

³⁶ Kunskapsstöd Fysisk aktivitet för personer med funktionsnedsättning, FHM (2024).

Polisanmälan

Nuvarande reglering

I 2 § i SOSFS 2002:9 anges vilka insatser som ingår i omvårdnad. I uppräknningen av insatserna anges ”hjälp med att se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot den enskilde polisanmäls”.

Socialstyrelsens överväganden

I förarbetena till LSS anges att i omvårdnad ingår att se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot den enskilde polisanmäls, så att brotten i vederbörlig ordning blir utredda och föremål för åtgärd.³⁷ Främst handlar det om att stödja den enskilde att själv anmäla om han eller hon utsatts för ett brott. Personer med funktionsnedsättning som bor i en gruppboad som utsätts för brott har svårt att på egen hand tillvarata sina rättigheter. I artikel 12 och 13 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning regleras likhet inför lagen och rätten för enskilda med funktionsnedsättning att inte utsättas för utnyttjande, våld och övergrepp.

Trots att insatser för att förebygga och minska förekomsten av övergrepp och främja tillsyn görs visar forskning att det fortsatt finns en ökad risk för våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Forskning visar att personer med funktionsnedsättning har en större risk att vara utsatta för våld och övergrepp jämfört med andra medborgare och detta är konsistent över flera olika länder och kulturer.³⁸ Myndigheten för delaktighet, MFD: s samlade sammanställning av undersökningar om våldsutsatthet och levnadsvillkor visar att det finns en tydlig koppling mellan funktionsnedsättning och utsatthet för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld både i barndomen och i vuxen ålder.³⁹ Risken är större för kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med män med funktionsnedsättning.

IVO har uppmärksammat att både barn och vuxna som har insatser enligt LSS i ökad utsträckning utsätts för olika missförhållanden såsom tvångs- och begränsningsåtgärder, våld, kränkningar och övergrepp. IVO har konstaterat att i 80 av 90 granskade gruppboad förekom tvångs- och begränsningsåtgärder.⁴⁰ IVO bedömer utifrån granskningar på området att det sannolikt också finns ett mörkertal kring uppgifter om de tvångs- och begränsningsåtgärder liksom regelrätt våld och övergrepp som sker i insatser.

Mot bakgrund av ovanstående anser Socialstyrelsen att det finns skäl att införa ett förtydligat krav om polisanmälan som innebär att om det finns en

---

³⁷ Se prop. 1992/93:159 s. 182

³⁸ Slutrapport Våldsutsatthet bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar, Göteborgs Universitet s.1.

³⁹ Våld mot personer med funktionsnedsättning, om utsatthet och förekomst av våld, Myndigheten för delaktighet (2023).

⁴⁰ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

misstanke om att den enskilde har blivit utsatt för brott som avses i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller i lagen (1982:316) om förbud mot könsstympning av kvinnor och oskuldsingrepp på kvinnor ska den som förestår verksamheten, om det inte är olämpligt, skyndsamt göra en polisanmälan. Detta gäller under förutsättning att det inte finns hinder enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS. Om det inte är olämpligt ska föreståndaren först samråda med den enskilde eller dennes ställföreträdare. Socialstyrelsen bedömer att det förtydligade kravet är nödvändigt för att kunna förebygga och utreda brott mot enskilda i bostäder med särskild service.

Jämfört med bestämmelsen i 2 § SOSFS 2002:9 är det den *som förestår verksamheten* som är skyldig att *skyndsamt* göra en polisanmälan vid vissa typer av brott om det inte finns hinder av sekretess eller är olämpligt. Socialstyrelsen har övervägt att ålägga den beslutande nämnden denna skyldighet. En föreståndare har emellertid långt större kontakt med de enskilda som har insatsen jämfört vad den uppföljande nämnden har. Skyldigheten att polisanmäla bör inte heller ligga på all personal utan på den som förestår verksamheten.

Brotten som avses i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken rör brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid och sexualbrott. Det finns inga specifika sekretessbrytande regler för sådana brott som begås mot vuxna. Men enligt 10 kap. 23 § offentlighets- och sekretesslagen, OSL, hindrar inte sekretessen enligt bl.a. 26 kap. 1 § OSL att uppgifter om begånget brott lämnas till polis eller åklagare om det lägsta straffet enligt straffskalan för brottet är fängelse i sex månader eller mer. I 10 kap. 15 a § OSL finns numera en ny sekretessbrytande bestämmelse som bl.a. avser alla brott. Uppgifter kan med stöd av den bestämmelsen efter en intresseavvägning lämnas till en myndighet utan hinder av sekretess.

Socialstyrelsen bedömer att det finns situationer där det finns skäl att inte göra en polisanmälan. Därför ska föreståndaren först samråda med den enskilde eller dennes ställföreträdare om det inte är olämpligt. Om den enskilde uttryckligen motsätter sig att en polisanmälan görs måste detta tillmätas stor betydelse. Detta med beaktande av dennes rätt till självbestämmande och inflytande över sitt liv enligt 6 § LSS. Samtidigt kan rätten till självbestämmande begränsas om den enskildes liv eller hälsa är i omedelbar fara och en polisanmälan krävs för att upprätthålla skyddet. I förarbetena lyfts att i många fall kan den enskilde själv göra en polisanmälan, i andra fall bör den enskilde få hjälp att tillse att brott mot hen anmäls. En sekretessprövning måste dock göras enligt sekretesslagen. Allmänt sett torde det dock inte vara till men för den enskilde att brott mot honom eller henne anmäls.⁴¹

---

⁴¹ Se prop. 1992/93:159 s. 92.

När det gäller andra typer av brott där allvarlighetsgraden är lägre bedömer Socialstyrelsen att det är tillräckligt med allmänna råd om att den som förestår verksamheten skyndsamt gör en polisanmälan om det inte finns hinder enligt bestämmelserna om sekretess eller tystnadsplikt i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS. Även här bör föreståndaren först samråda med den enskilde eller dennes ställföreträdare om det inte är olämpligt.

Bestämmelsen i 2 § SOSFS 2002:9 om hjälp med att se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot den enskilde polisanmäls föreslås därmed tas bort.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår att bestämmelsen om omvårdnad i 4 kap. 4 § ges följande lydelse:

För den enskilde som behöver det, ska omvårdnaden omfatta stöd och hjälp med att

1. göra den dagliga tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg,
2. äta, dricka och förflytta sig,
3. sköta personlig hygien och klä sig,
4. kommunicera,
5. sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp,
6. upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering,
7. få kontakt med och hjälp att besöka hälso- och sjukvården och tandvården,
8. bibehålla hälsa och att uppmuntra till hälsofrämjande levnadsvanor med utgångspunkt från den enskildes rätt till självbestämmande.

Om det finns en misstanke om att den enskilde har blivit utsatt för brott som avses i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller i lagen (1982:316) om förbud mot könsstympning av kvinnor och oskuldsingrepp på kvinnor ska den som förestår verksamheten, om det inte är olämpligt, skyndsamt göra en polisanmälan. Detta gäller under förutsättning att det inte finns hinder enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS. Om det inte är olämpligt ska föreståndaren först samråda med den enskilde eller dennes ställföreträdare.

Allmänna råd

Om det finns en misstanke om att en enskild har utsatts för andra brott än de som anges i 4 § andra stycket bör den som förestår verksamheten, om det inte är olämpligt, skyndsamt göra en polisanmälan. Detta gäller under förutsättning att det inte finns hinder enligt bestämmelserna i offentlighets-

och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS. Om det inte är olämpligt bör föreståndaren först samråda med den enskilde eller dennes ställföreträdare.

Planering av omvårdnaden

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 anges i 3 § att omvårdnad enligt 9 c § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska noggrant planeras, dokumenteras och följas upp. I övrigt saknas bestämmelser som anger hur omvårdnaden ska planeras tillsammans med den enskilde och vem som ansvarar för planeringen.

Socialstyrelsens överväganden

I 3 § i SOSFS 2002:9 anges inte vems ansvar det är att planera omvårdnaden. Socialstyrelsen föreslår att en ny bestämmelse införs där det framgår att det är den som förestår verksamheten som ska se till att verksamheten i största möjliga utsträckning planerar omvårdnaden tillsammans med enskilde samt i förekommande fall dennes ställföreträdare. Om den enskilde inte kan delta i planeringen, ska skälen till detta dokumenteras.

Det behöver således inte vara föreståndaren som deltar i planeringen utan det kan vara någon annan person i personalen. I 10 § i SOSFS 2012:6 finns bestämmelser om omvårdnadens planering. Det saknas skäl att inte införa en bestämmelse om detta i den föreslagna författningen om bostad med särskild service för vuxna. Den föreslagna bestämmelsen ersätter bestämmelsen i 3 § i SOSFS 2002:9 om *att omvårdnaden ska noggrant planeras, dokumenteras och följas upp*.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår en ny bestämmelse i 4 kap. 5 § med följande lydelse:

Den som förestår verksamheten ska se till att omvårdnaden i största möjliga utsträckning planeras tillsammans med enskilde samt i förekommande fall dennes ställföreträdare. Om den enskilde inte kan delta i planeringen, ska skälen till detta dokumenteras.

Utformningen av omvårdnaden

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns en bestämmelse i 3 § som anger att omvårdnad enligt 9 c § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska

- ges på ett sådant sätt att den stärker den enskildes tilltro till sin egen förmåga,
- kontinuerligt anpassas efter rådande omständigheter så att den svarar mot den enskildes aktuella situation, och
- noggrant planeras, dokumenteras och följas upp.

Socialstyrelsens överväganden

Uppföljningen av författningen visade ett behov av att förtydliga kraven på omvårdnad. Socialstyrelsen föreslår att bestämmelsen i 3 § SOSFS 2002:9 behålls efter vissa justeringar och tillägg.

I 3 § i SOSFS 2002:9 anges att omvårdnaden ska kontinuerligt anpassas efter *rådande omständigheter* så att den svarar mot den enskildes aktuella situation. Under uppföljningen framkom att det ibland finns brister i omvårdnaden som leder till att den enskilde inte får sina behov tillgodosedda. Det kan ibland bero på brist på personal, men även på att omvårdnaden inte anpassas efter individen, exempelvis att stöd till kommunikation inte ges utifrån den enskildes behov och förutsättningar. Socialstyrelsen föreslår därför att uttrycket *rådande omständigheter* tas bort från bestämmelsen och att den justeras till att *omvårdnaden ska kontinuerligt anpassas så att den svarar mot varje enskilds behov och aktuella situation*. Socialstyrelsen bedömer att det blir tydligare att det är en individanpassning som ska göras av omvårdnaden och inte en anpassning till andra omständigheter som till exempel personalbrist.

Att omvårdnaden utformas med respekt för den enskildes personliga integritet är viktigt utifrån att verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet, vilket framgår av 6 § LSS. Av IVO:s tillsynsrapport⁴² framgår att personer med funktionsnedsättningar i boenden utsätts för tvångs- och begränsningsåtgärder i omvårdnadssituationer. I två tredjedelar (64 procent) av verksamheterna används tvångs- och begränsningsåtgärder. Åtgärderna innebär påtvingade kroppsliga ingrepp, övervakning och avlyssning av enskilda samt begränsningar i rörelsefrihet – i förlängningen frihetsberövanden. Det förekommer att enskilda medicinerar utan sin vetskap, övervakas på olika

---

⁴² Att inte få rätten att leva som andra IVO, (2023).

sätt, fasthålls och förhindras att lämna sina lägenheter. Tillsynen visar att i flera granskade gruppboendestäder har personal hållit fast enskilda vid vård- och omsorgssituationer. Det finns även exempel på att personalen ingripit fysiskt på andra sätt mot enskilda i olika omvårdnadssituationer för att kunna utföra åtgärder mot dennes vilja.

I den fördjupade uppföljningen framkom att det finns behov av att förtydliga vuxna personers rätt till en trygg omvårdnad. SKR:s brukarundersökning visar att 25 procent av kvinnor i gruppboendestäder enligt LSS och 40 procent av kvinnor i serviceboende enligt LSS känner sig otrygga med personalen.⁴³ FUB lyfter i rapporten "Otrygghet för kvinnor i LSS-boenden" att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning är extremt utsatta för sexuella övergrepp och kränkningar i LSS-boenden. Socialstyrelsen föreslår därför att krav införs i bestämmelsen om att omvårdnaden ska ges med *respekt för den enskildes fysiska och psykiska integritet samt så att den enskilde kan känna sig trygg*.

I förslaget införs även ett krav om att omvårdnad ska ges på ett sådant sätt att *den enskilde kan behålla och utveckla sina förmågor*. Enskilda i bostäder med särskild service har olika former av funktionsnedsättningar som innebär nedsättningar av förmågor. Det är viktigt att omvårdnaden ges på ett sådant sätt att fokus ligger på att behålla de förmågor som finns, och om möjligt utveckla dem.

IVO har i tillsynsrapporten för 2016 lyft att begränsande åtgärder som förekommer i gruppboendestäder äventyrar den personliga integriteten och att tvångs- och begränsningsåtgärder är integritetskränkande för den enskilde och kan inverka negativt på personens värdighet och självkänsla.⁴⁴ Socialstyrelsen bedömer att det finns behov av att förtydliga det nuvarande kravet i bestämmelsen i 3 § SOSFS 2002:9 om att omvårdnad ska ges på ett sådant sätt att den stärker den enskildes tilltro till sin egen förmåga på så sätt att omvårdnaden ska *bidra till att den enskildes självkänsla och tilltro till den egna förmåga stärks*.

Den tidigare bestämmelsen i 5 § SOSFS 2002:9 om att omvårdnaden ska kännetecknas av *en god etik och ett värdigt bemötande* föreslås tas bort (finns i 5 § SOSFS 2002:9 under vad föreståndaren ska ansvara för). Detta då etik är ett brett begrepp och det är otydligt vad som utgör en "etisk omvårdnad". Det är inte bara omvårdnaden som ska kännetecknas av en god etik och ett värdigt bemötande, utan torde gälla generellt för personalen vid genomförandet av insatsen. Socialstyrelsen föreslår därför att kravet förtydligas innebärande att personalen ska ha ett *etiskt förhållningssätt och respektfullt bemötande* och införs i 5 kap. 2 § fjärde punkten och i 8 § i

---

⁴³ Lägesrapport 2024, Socialstyrelsen (2024) s.62 och kolada.se

⁴⁴ Tillsynsrapport IVO (2016) s.23.

förslaget om personalens kompetens respektive personalens introduktion. (Se s. 38 och s. 50 i konsekvensutredningen).

I förarbetena till LSS uttalas att den enskilde ska ha ett direkt inflytande, både i planeringen och utformningen av insatsen och i genomförandet av den.⁴⁵ Socialstyrelsen föreslår ett krav i en separat bestämmelse om planeringen av omvårdnaden (se s. 29). Det innebär att det nuvarande kravet i 3 § i SOSFS 2002:9 om att omvårdnaden noggrant ska *planeras, dokumenteras och följas upp* tas bort. En ytterligare anledning till borttagandet av kravet är att undvika dubbelreglering. Det finns bestämmelser och rekommendationer om bland annat dokumentation, genomförandeplan och uppföljning i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.

Därtill ska den som bedriver verksamhet enligt LSS med stöd av de processer och rutiner som ska finnas i ledningssystemet enligt 4 kap. 2 och 4 §§ SOSFS 2011:9 följa upp de enskildas omvårdnad. Reglering av dessa områden i bestämmelsen är därför överflödigt.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår en reviderad bestämmelse i föreslagna 4 kap. 6 §:

Omvårdnaden ska kontinuerligt anpassas så att den svarar mot varje enskilds behov och aktuella situation och ges

1. med respekt för den enskildes fysiska och psykiska integritet,
2. så att den enskilde kan behålla och utveckla sina förmågor,
3. bidra till att den enskildes självkänsla och tilltro till den egna förmågan stärks och så att den enskilde kan känna sig trygg.

Egenvård

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelser om egenvård.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2009:6 om bedömning av egenvård upphävdes vid utgången av februari 2023 och ersattes i vissa delar av lagen (2022:1250) om egenvård som trädde i kraft den 1 januari 2023.

---

⁴⁵ Se prop. 1992/93:159 s. 50.

I lagen om egenvård definieras egenvård som en hälso- och sjukvårdsåtgärd som behandlande hälso- och sjukvårdspersonal som har legitimation eller särskilt förordnande har bedömt att en patient kan utföra själv eller med hjälp av någon annan, t.ex. personal på ett boende. Egenvården ska alltså vara bedömd av behandlande hälso- och sjukvårdspersonal. När egenvård utförs gäller inte hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL. Inte heller andra regler på hälso- och sjukvårdens område gäller vid utförandet av egenvård. Om patienten får hjälp med egenvård som en del av en insats enligt LSS gäller dock relevanta lagar och regler på socialtjänstens och LSS område.

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelser om egenvård. Däremot finns i 13 § SOSFS 2012:6 en föreskrift om egenvård gällande barn om att om den som förstår verksamheten får kännedom om att personalen inte kan utföra egenvården på ett säkert sätt, ska den hälso- och sjukvårdspersonal som är ansvarig för egenvårdsbedömningen omedelbart kontaktas så att en omprövning kan göras.

Även i den omvårdnad som ges vuxna i bostad med särskild service ingår ofta uppgiften att hjälpa den enskilde med egenvård. Ett vanligt behov av stöd och omvårdnad är att få hjälp att ta sin, av läkare, ordinerade medicin. En kartläggning av användningen av läkemedel hos personer som får insatser enligt LSS visar att läkemedelsanvändningen var omfattande. Hos personer över 40 års ålder hade 10–34 procent tio eller fler läkemedel.⁴⁶ Socialstyrelsen anser att det saknas skäl att inte införa en bestämmelse om egenvård också i författningen för bostad med särskild service för vuxna.

Vissa aktörer har under författningsarbetet lyft att regleringen om egenvård inte i tillräckligt hög grad tillämpas i bostäder med särskild service för vuxna. Det är en självklarhet att den som ordinerat behandlingen och bedömt egenvården också är den som ska kontaktas när egenvården inte fungerar. En sådan reglering skulle kunna bidra till att egenvård används i betydligt större utsträckning i LSS-bostäder för vuxna, i linje med intentionen att personer inom LSS ska kunna leva så självständigt som möjligt.

Socialstyrelsen bedömer mot bakgrund av ovanstående att det finns skäl att införa en upplysningsbestämmelse till lagen (2022:1250) om egenvård. Den föreslagna regleringen avser ansvar för den som förestår verksamheten att agera när personalen inte kan hjälpa till med egenvård på ett säkert sätt. Det innebär inte någon förändring av hälso-och sjukvårdens ansvar.

Det har inte bedömts vara ändamålsenligt att hänvisa till just den hälso- och sjukvårdspersonal som ansvarat för egenvårdsbedömningen när egenvården inte fungerar. I stället föreslår Socialstyrelsen att det är den vårdgivare som ansvarar för den enskildes hälso- och sjukvård eller tandvård som ska

---

⁴⁶ Läkemedelsanvändning hos personer som får insatser enligt LSS, Socialstyrelsen (2025).

kontakts. I vissa fall kan det vara så att en egenvårdsbedömning har gjorts i slutenvården. Då är det inte ändamålsenligt att ta kontakt med slutenvården, utan istället behöver kontakt tas med den vårdgivare som ansvarar för vården av den enskilde.

I den föreslagna bestämmelsen om egenvård finns en hänvisning till bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL och regeln om tystnadsplikt i 29 § LSS. Sekretessbrytande bestämmelser för LSS-verksamheten som avser kontakt med hälso- och sjukvårdsmyndigheter där regionen är huvudman behöver beaktas, exempelvis 10 kap. 1 § OSL.

Socialstyrelsens förslag

I förslagets 4 kap. 7 § anges följande:

Bestämmelser om egenvård finns i lagen (2022:1250) om egenvård.

I förslagets 4 kap. 8 § anges:

Om personalen inte kan hjälpa till med egenvård på ett säkert sätt ska den som förestår verksamheten omedelbart kontakta den vårdgivare som ansvarar för hälso- och sjukvården eller tandvården av den enskilde. Detta gäller under förutsättning att det inte finns hinder enligt bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS.

Samarbete

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas bestämmelse om samarbete.

Socialstyrelsens överväganden

I 6 § LSS anges att verksamheten ska vara av god kvalitet och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. I 10 § LSS anges att i samband med att en enskild beviljas insats ska den enskilde erbjudas att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med honom eller henne. Det är ett verktyg för samverkan mellan kommun och region när en person behöver insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår att den som bedriver socialtjänst eller verksamhet enligt LSS ska identifiera de processer där samverkan behövs för att säkra kvaliteten på de insatser som ges i verksamheten. Det ska framgå av processerna och rutinerna hur samverkan ska bedrivas i den egna verksamheten. Det ska genom processerna och rutinerna även säkerställas att samverkan möjliggörs med andra

verksamheter inom socialtjänsten eller enligt LSS och med vårdgivare, myndigheter, föreningar och andra organisationer.⁴⁷

I uppföljningen av författningen framkom att det i bostäder för vuxna är av stor vikt att samarbete sker med hälso- och sjukvården. Som nämnts under rubriken Omvårdnadens innehåll (s. 25) har det framkommit att det finns brister när det gäller tillgång till hälso- och sjukvård för personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS. I uppföljningen framkom vidare att samarbete ofta behövs med daglig verksamhet och med tandvården. Andra aktörer kan vara till exempel Försäkringskassan eller Arbetsförmedlingen.

Socialstyrelsen föreslår en ny bestämmelse som innebär att den som bedriver verksamheten ska se till att initiativ tas till samarbete med myndigheter och andra relevanta aktörer för att säkerställa att det finns en kontinuitet i och helhetssyn på det samlade stöd som ges till den enskilde. Däremot saknas skäl att införa exempel på en lista över aktörer med vilka samarbete ska ske. Detta då behovet av samarbete är individuellt och varierar. Vägledning kan istället ges i vägledande material.

Den föreslagna bestämmelsen liknar den som finns om samarbete i 8 § i SOSFS 2012:6. Socialstyrelsen anser att det finns samma behov av samarbete mellan olika aktörer för enskilda i bostäder för vuxna som i bostäder för barn eller ungdomar, även om de aktörer verksamheterna behöver samarbeta med delvis skiljer sig åt.

Socialstyrelsens förslag

I förslagets 4 kap. 9 § föreslås följande:

Den som bedriver verksamheten ska se till att initiativ tas till samarbete med myndigheter och andra relevanta aktörer för att säkerställa att det finns en kontinuitet i och helhetssyn på det samlade stöd som ges till den enskilde. Detta gäller under förutsättning att det inte finns hinder enligt bestämmelserna om sekretess i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt i LSS.

Personalens kompetens

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas motsvarande bestämmelse.

Socialstyrelsens överväganden

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:2) om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med

---

⁴⁷ Se 4 kap. 5 § SOSFS 2011:9.

funktionsnedsättning anges vilka kunskaper och förmågor personalen i bostad med särskild service för vuxna minst bör ha.

I 18 § SOSFS 2012:6 finns allmänna råd som anger vilka kunskaper personalen i en bostad med särskild service för barn eller ungdomar bör ha. Personalen bör bland annat ha kunskaper om verksamhetens mål och allmänna inriktning enligt LSS, barns och ungdomars fysiska, psykiska och sociala behov och konsekvenserna av olika funktionsnedsättningar. I 19 § finns ytterligare allmänna råd om personalens kompetens. I SOSFS 2002:9 saknas dock motsvarande bestämmelser.

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2020 ett regeringsuppdrag att bland annat kartlägga och analysera kompetensen hos personal som arbetar i bostad med särskild service enligt LSS. I kartläggningen framkom att det fanns behov av författningsarbete. Under regeringsuppdragets genomförande framkom bland annat att det finns ett stort behov av utbildning för personal som arbetar i LSS-bostäder, eftersom endast 64 procent (bostad med särskild service för vuxna) respektive 38 procent (bostad med särskild service för barn eller ungdomar) av den tillsvidareanställda personalen har en utbildning inom vård och omsorg.⁴⁸

Socialstyrelsens kartläggning visade följande:

- Det finns en brist på kunskap hos personalen om funktionsnedsättningar, kommunikation, metodkompetens om bemötande, tydliggörande pedagogik samt dokumentation. Det finns även brist på kunskap om lagstiftning och regelverk, skyddsåtgärder, tvångs- och begränsningsåtgärder och lex Sarah.
- Brister i kompetens påverkar risken för tvångs- och begränsningsåtgärder.
- Flera aktörer framhöll att Socialstyrelsen behöver ha föreskrifter om kompetens för personal i bostad med särskild service, liknande de som finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:55) om hem för vård eller boende.
- Införande av kompetenskrav i föreskrifterna ger möjlighet att ställa krav på att personalen i en bostad med särskild service ska ha den utbildning, den erfarenhet och den personliga lämplighet som behövs för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.⁴⁹ IVO har återkommande i sin tillsyn funnit brister kopplade till användning av tvångs- och begränsningsåtgärder.⁵⁰ I en riktad nationell tillsyn av gruppboendestäder fann IVO att tvångs- och begränsningsåtgärder var vanligt förekommande i gruppboendestäder för vuxna.⁵¹

---

⁴⁸ Kompetens i LSS-boenden Socialstyrelsen (2021) s.89.

⁴⁹ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021).

⁵⁰ Vad har IVO sett 2019? (IVO 2020), Vad har IVO sett 2020? (IVO 2021), Vad har IVO sett 2021? (IVO 2022), Vad har IVO sett 2022? (IVO 2023) och Vad har IVO sett 2023? IVO (2024).

⁵¹ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

IVO har under uppföljningen lyft ett behov av tydligare krav på personalens kompetens i SOSFS 2002:9 utifrån de allmänna råden i SOSFS 2014:2 så att IVO kan påtala vilken kompetens som krävs i bostäder med särskild service för vuxna.

Forskning avseende bostad med särskild service för personer med intellektuell funktionsnedsättning och utmanande beteende har visat på positiva effekter av utbildning om kommunikation för att minska användning av tvångs- och begränsningsåtgärder.⁵² Inom ramen för Socialstyrelsens regeringsuppdrag konstaterades att det finns en risk för att tvångs- och begränsningsåtgärder används om personalen inte har den kompetens som behövs för att ge ett gott stöd till de vuxna, barn eller ungdomar som bor i en bostad med särskild service enligt LSS och om det saknas en närvarande chef och rätt bemanning.

Socialstyrelsen bedömer att införande av kompetenskrav, liknande de som finns i HSLF-FS 2016:55, krävs för att höja kompetensen, bl.a. för att förbättra personalens kunskaper om funktionsnedsättningar, kommunikation och bemötande. I förlängningen är det en viktig åtgärd för att motverka de problem som idag finns med användning av tvångs- och begränsningsåtgärder. Det är viktigt att personalen i varje verksamhet har den sammantagna kompetens och erfarenhet som krävs för att möta behoven hos de enskilda som har insatser i verksamheten. Idag är det högre kompetenskrav för den personal som arbetar i HVB-verksamhet jämfört med LSS-boende. Generella bestämmelser om personalens kompetens bör vara likvärdiga för alla enskilda som har en insats enligt SoL eller LSS, oavsett boendeform och funktionsnivå.

I förslaget finns en upplysningsbestämmelse till den författning som innehåller allmänna råd om kompetens för den som arbetar inom hela funktionshinderområdet.

Socialstyrelsens förslag

I förslaget anges följande upplysningsbestämmelse i 5 kap. 1 §:

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:2) om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning anges vilka kunskaper och förmågor personalen i bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS minst bör ha.

I förslagets 5 kap. 2 § anges:

I en bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS ska personalen ha kunskaper om

1. verksamhetens mål och arbetssätt,

---

⁵² Interaktion i särskilt boende för personer med utvecklingsstörning och utmanande beteende, Umeå universitet, Antonsson H, (2013).

2. konsekvenserna av de funktionsnedsättningar som de personer som bor i bostaden har,
3. de enskildas fysiska, psykiska och sociala behov,
4. etiskt förhållningssätt och respektfullt bemötande, och
5. hur utmanande beteende kan förebyggas.

Allmänt om den som förestår verksamheten

Nuvarande reglering

Bestämmelsen motsvaras av 4 § i SOSFS 2002:9 och föreslås överföras oförändrad i sak till den nya författningen.

Socialstyrelsens förslag

I 5 kap. 3 § i förslaget anges:

Samtliga former av bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS ska ha en av huvudmannen särskilt utsedd person som förestår verksamheten.

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas motsvarande bestämmelse.

Socialstyrelsens överväganden

Gruppbofastad

Socialstyrelsen föreslår att en upplysningsbestämmelse till 3 § i förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade införs. I 3 § förordningen anges att för bl.a. gruppbofastäder ska det finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten samt den personal som i övrigt behövs för en ändamålsenlig verksamhet. Kravet omfattar dock inte servicebofastäder. I 3 § förordningen används begreppet *den som förestår verksamheten*, därför kvarstår begreppet i förslaget.

Socialstyrelsens förslag

I 5 kap. 4 § i förslaget anges:

I 3 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade anges att det ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten samt den personal som i övrigt behövs för en ändamålsenlig verksamhet.⁵³

Föreståndarens kompetens

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 anges i 5 § att med lämplig utbildning enligt 3 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade avses en högskoleutbildning som är relevant för att en person ska kunna förestå verksamheten i en gruppbostad. Den person som av huvudmannen är utsedd att ha denna ledarskapsfunktion ska ha tillräcklig kunskap och kompetens

för att bl.a. kunna ansvara för att

- arbetet organiseras så att den enskilde genom omvårdnaden tillförsäkras goda levnadsvillkor,
- omvårdnaden kännetecknas av en god etik och ett värdigt bemötande,
- omvårdnaden för varje boende planeras, dokumenteras och följs upp,
- kommunens eventuella övriga krav på eller riktlinjer för vad som ska dokumenteras verkställs,
- rutiner finns för att hantera synpunkter och klagomål,
- personalen har den kunskap som behövs för en ändamålsenlig verksamhet,
- personalens behov av handledning tillgodoses,
- personalens behov av kompetensutveckling bevakas och stöds,
- personal rekryteras och introduceras,
- verksamheten planeras, utvecklas och utvärderas,
- verksamhetens resultat förmedlas till överordnade och politiker, och
- verksamheten utvecklas i takt med ändrad lagstiftning och nya forskningsresultat.

---

⁵³ Se 3 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Socialstyrelsens överväganden

Socialstyrelsen anser att den nuvarande uppräkningsen i 5 § i SOSFS 2002:9 av områden som den som förestår verksamheten ska ansvara för, till stora delar inte är ändamålsenlig och aktuell längre. Detta till följd av de krav som numera ställs på verksamheterna i SOSFS 2011:9. Områdena som beskrivs är också till stor del sådana som den som bedriver verksamhet har ett generellt ansvar för och därför inget som bör regleras inom ramen för föreståndarens ansvar. Uppräkningsen föreslås därför tas bort. Vissa bestämmelser, som att omvårdnaden ska kännetecknas av en god etik och ett värdigt bemötande och bestämmelser om personalens kompetensutveckling, introduktion och handledning, har istället flyttats till andra bestämmelser i förslaget.

Det finns fortsatt ett krav i förslaget motsvarande kravet i SOSFS 2002:9 om att den som förestår en gruppbostad ska ha en relevant högskoleutbildning. Socialstyrelsen anser inte att krav ska införas innebärande att högskoleutbildningen ska bestå av någon specifik examen, exempelvis socionomexamen. Olika kompetens kan vara relevant beroende på bland annat vilken målgrupp en viss verksamhet riktar sig till.

Socialstyrelsen föreslår att kraven på föreståndarens kompetens för en gruppbostad utökas. Det innebär att föreståndaren även ska ha erfarenhet av liknande verksamhet eller arbete med målgruppen samt ha personlig lämplighet. Den föreslagna bestämmelsen liknar den som finns i 17 § SOSFS 2012:6. En likande bestämmelse finns även för föreståndare vid ett hem för vård eller boende.⁵⁴ Socialstyrelsen anser inte att behovet av ett sådant krav på föreståndarens kompetens är mindre för vuxna än för barn och ungdomar i bostad med särskild service eller för enskilda i HVB-verksamhet. Kompetenskraven på föreståndare bör vara likvärdiga för enskilda som har en insats enligt SoL eller LSS, oavsett boendeform och funktionsnivå.

Som ett alternativ till erfarenhet av liknande verksamhet föreslår Socialstyrelsen att den som förestår verksamheten ska ha erfarenhet av arbete med målgruppen. Avsikten är att underlätta tillämpningen av bestämmelsen och göra den mer ändamålsenlig, då det inte alltid är möjligt eller nödvändigt att den som förestår verksamheten har erfarenhet av liknande verksamhet. Arbete med målgruppen i annan typ av verksamhet kan också ge rätt kunskaper, t.ex. arbete med myndighetsutövning inom LSS, erfarenhet från pedagogisk verksamhet eller erfarenhet från hälso- och sjukvård/habilitering för målgruppen. Det kan även handla om personer som under sin studietid har erfarenhet från arbete med målgruppen.

Socialstyrelsen föreslår även ett nytt krav på att den som förestår verksamheten ska ha *personlig lämplighet*. Ledarskapet har betydelse bland

---

⁵⁴ Se 5 kap. 5 § socialtjänstförordningen (2025:468).

annat för att klargöra gemensamma värderingar och för rekrytering av personal med rätt värderingar, vilket medför att det är viktigt att den som förestår verksamheten har personlig lämplighet för uppdraget.⁵⁵

Av uppföljningen som Socialstyrelsen har gjort av författningen framgår att föreståndarens utbildning och kompetens är en viktig faktor för kvaliteten på verksamheten och att detta gäller i både grupp- och servicebostad. Det är ingen skillnad vad gäller behov av föreståndarens kompetens och utbildning i grupp- och servicebostad.

IVO har genomfört en granskning av lex Sarah-anmälningar och kunnat konstatera brister i ledning och styrning som en orsak till att missförhållandena kunde uppstå i cirka 49 procent av dessa. Exempel på brister i ledning och styrning som framkom var t.ex. att ledningen inte ger personalen handledning eller utbildning i vad som är tvångs- och begränsningsåtgärder. Andra utvecklingsområden som lyfts i uppföljningen är ledarskapet i bostäder med särskild service. Brister i personalens bemötande på ett boende kan delvis bero på brister i ledarskap. Chefernas kunskap om funktionsnedsättningar och dess konsekvenser kan ibland vara bristfällig och det behövs mer kunskap kring intentionerna med LSS. Cheferna behöver enligt företrädare för nätverken också ha förmåga att leda och stötta personalen så att det blir en god arbetsmiljö för personalen och en god boendemiljö för brukarna.⁵⁶

Socialstyrelsen föreslår allmänna råd till den föreslagna bestämmelsen om att högskoleutbildningen bör omfatta minst 180 högskolepoäng. Med de föreslagna allmänna råden anser Socialstyrelsen att det ställs relevanta och ändamålsenliga krav på den som förestår verksamhet i alla former av bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Socialstyrelsen bedömer att samma krav bör ställas oavsett om verksamheten är en gruppboende eller en servicebostad. De som bor i gruppboende har ofta större behov av omvårdnad, men antalet boende i en servicebostad är i de flesta fall större, vilket gör att komplexiteten och arbetsbördan för den som förestår verksamheten är densamma.

Omfattningen om 180 högskolepoäng motsvarar tre års högskolestudier, vilket Socialstyrelsen bedömer är en miniminivå för rätt kompetens att förestå denna typ av verksamhet. Samma rekommendation finns för HVB och Socialstyrelsen anser att verksamheternas komplexitet kan vara densamma och att lägre nivå inte bör rekommenderas för bostad med särskild service enligt LSS än för HVB. De rekommendationer som finns i de föreslagna allmänna råden motsvarar de områden där kompetens behövs enligt vad som framkommit under uppföljningen och ovan nämnda rapporter.

---

⁵⁵ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021) s. 91.

⁵⁶ Att inte få rätten att leva som andra IVO, (2023) s. 64.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår följande i 5 kap. 5 §:

Den som förestår verksamheten i en gruppbostad ska ha den sammanlagda kompetens som behövs för att kunna leda, utveckla och följa upp verksamheten. Den som förestår verksamheten ska även ha

1. en högskoleutbildning som är relevant för verksamheten,
2. erfarenhet av liknande verksamhet eller arbete med målgruppen, och
3. personlig lämplighet.

Till bestämmelsen föreslås allmänna råd:

Högskoleutbildningen bör omfatta minst 180 högskolepoäng.

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns allmänna råd under rubriken *Övriga bostäder med särskild service för vuxna* om att enligt 6 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. För en person som förestår en bostad med särskild service för vuxna som inte är gruppbostad bör därför samma utbildningskrav gälla som för en person som förestår en gruppbostad.

Socialstyrelsens överväganden

Servicebostad

Enligt 3 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade omfattar inte kravet på lämplig utbildning den som förestår en servicebostad. Därför föreslår Socialstyrelsen allmänna råd. Dock har de reviderats och anpassats till de kompetenskrav som föreslås införas för föreståndare för gruppbostad. Socialstyrelsen ser inte att behovet av kompetens och relevant högskoleutbildning hos en föreståndare som förestår en servicebostad är mindre än för en föreståndare som förestår en gruppbostad.

Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen föreslår följande allmänna råd till 6 § LSS:

Den som förestår verksamheten i en servicebostad bör ha den sammanlagda kompetens som behövs för att kunna leda, utveckla och följa upp verksamheten. Den person som förestår verksamheten bör även ha

- en högskoleutbildning som är relevant för verksamheten,
- erfarenhet av liknande verksamhet eller arbete med målgruppen, och

-personlig lämplighet.

Högskoleutbildningen bör omfatta minst 180 högskolepoäng.

Kompetenskrav för personal utöver föreståndare – övrig personal

Nuvarande reglering

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:2) om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning anges vilka kunskaper och förmågor personalen i bostad med särskild service för vuxna minst bör ha.

I SOSFS 2002:9 finns inga motsvarande bestämmelser om personalens kompetens.

Socialstyrelsens överväganden

Idag finns en upplysningsbestämmelse till 6 § LSS i SOSFS 2002:9 om att det ska finnas den personal i verksamheten som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. Av förarbetena till LSS framgår att personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som kan krävas för varje specifik uppgift. Något krav på att anställa personal av det ena eller andra slaget ställs dock inte upp i LSS. Det får ankomma på huvudmännen själva att organisera verksamheten på ett ändamålsenligt sätt.⁵⁷ För gruppboendestäder ska det finnas den personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet.⁵⁸

LSS är en rättighetslag med mål att varje enskild i boendena ska ha rätt att leva som andra med goda levnadsvillkor. Insatsen ska vara av god kvalitet och vara grundad på den enskildes självbestämmanderätt och integritet. IVO:s tillsyn av gruppboendestäder visar emellertid omfattande kvalitetsbrister och användning av tvångs- och begränsningsåtgärder som tillåts pågå under årtal.⁵⁹ IVO genomförde under 2022–2023 en riktad tillsyn av 90 gruppboendestäder över hela landet, med fokus på tvångs- och begränsningsåtgärder. IVO fann att personal och ledning under lång tid använt arbetsätt och metoder som tvingar eller begränsar de enskilda i boendena. I 80 av 90 gruppboendestäder fann IVO brister. I två tredjedelar användes tvångs- och begränsningsåtgärder. Åtgärderna omfattade påtvingade kroppsliga ingrepp, övervakning och avlyssning av enskilda samt

---

⁵⁷ Se prop. 1992/93:159 s. 171–172.

⁵⁸ Se 3 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

⁵⁹ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

begränsningar av rörelsefriheten. Det förekommer också att enskilda medicineras utan sin vetskap, blir inlåsta, fasthållna och förhindras att lämna sina lägenheter. Den utbredda förekomsten av brister tillsammans med tidigare genomförda tillsyner, visar enligt IVO att tvångs- och begränsningsåtgärder är vanligt förekommande i gruppboendestäder enligt LSS.

IVO:s slutsats är att en stor del av de enskilda i verksamheterna inte får sin rättighet att leva som andra uppfyllt. IVO bedömer att en orsak är att kommuner och privata aktörer inte har säkerställt tillräcklig kompetens hos verksamheternas ledning och personal.

Socialstyrelsen har efter ett regeringsuppdrag 2020 kartlagt och analyserat kompetensen hos personal som arbetar i bostad med särskild service enligt LSS. Socialstyrelsen har även undersökt om den nuvarande kompetensnivån hos personalen är tillräcklig för att brukarna ska ha en trygg och säker boendemiljö och om brister i kompetens och bemanning påverkar risken för tvångs- och begränsningsåtgärder. Uppdraget resulterade i rapporten *Kompetens i LSS-boenden*.⁶⁰

Resultatet av Socialstyrelsens kartläggning visar att det är nödvändigt att höja kompetensen hos personal i bostäder med särskild service. Det finns en risk för att tvångs- och begränsningsåtgärder används om inte personalen har den kompetens som behövs för att ge ett gott stöd till de vuxna som bor i en bostad med särskild service. Det lyftes även att enskildas möjlighet till inflytande och delaktighet försvårades i de verksamheter där kunskap om alternativ kommunikation eller tecken som stöd var otillräckligt. Sålunda innebär detta att personalens kompetens är viktig för att skydda den enskildes liv, säkerhet eller hälsa.

När det gäller utbildningsnivå så konstaterades vidare att det finns ett behov av utbildning för personal som arbetar på LSS-bostäder, eftersom endast 64 procent (bostad med särskild service för vuxna) respektive 38 procent (bostad med särskild service för barn och unga) av den tillsvidareanställda personalen har en grundutbildning inom vård och omsorg. Siffrorna var lägre när det gäller visstidsanställd personal. Socialstyrelsen konstaterade även att arbetet inom LSS-bostäder samtidigt kan kräva ytterligare kompetens, utöver grundutbildning.

Under regeringsuppdragets genomförande framkom följande:

- Det finns en brist på kunskap hos personalen om funktionsnedsättningar, kommunikation, metodkompetens om bemötande, tydliggörande pedagogik samt dokumentation.
- Det finns brister i kunskap om lagstiftning och regelverk, skydds-, tvångs- och begränsningsåtgärder och lex Sarah.

---

⁶⁰ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021)

- Brister i personalens kompetens ökar risken för användningen av tvångs- och begränsningsåtgärder.
- Det finns begränsningar i tillgång till kompetensutveckling för personal i LSS-boenden inom flera av de områden som specificeras i Socialstyrelsens allmänna råd om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning.
- Flera aktörer och även sakkunniga framhöll att Socialstyrelsen behöver ha föreskrifter om kompetens för personal i bostad med särskild service, liknande de som finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:55) om hem för vård eller boende.
- Införande av kompetenskrav i föreskrifterna ger möjlighet att ställa krav på att personalen i en bostad med särskild service ska ha den utbildning, den erfarenhet och den personliga lämplighet som behövs för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.⁶¹

I den fördjupade uppföljningen har IVO bl.a. framfört följande. Det föreligger samma behov av kompetens hos personal oavsett om de arbetar i grupp- eller servicebostad. IVO anser att det behövs regler som ställer krav på kompetens om funktionsnedsättningar, regelverk, kommunikation och tydliggörande pedagogik samt att kompetens om detta är en av de viktigaste kvalitetsfaktorerna. Under uppföljningen framkom vidare att brist på kompetens hos personalen gör det svårare att omsätta innehållet i de regler som gäller för verksamheten i praktiken. Det krävs till exempel att personalen har kompetens inom alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och pedagogik för att de ska kunna motivera och stötta den enskilde så att denne kan fatta informerade beslut. Det är viktigt att kompetensen matchas med de boendes behov.

Socialstyrelsen bedömer att krav på utbildning är en viktig åtgärd för att höja kompetensen hos personalen, bland annat för att förbättra personalens kunskaper om funktionsnedsättningar, kommunikation och bemötande. Det är också en viktig åtgärd för att motverka de problem som idag finns i gruppboendestäder med användning av tvångs- och begränsningsåtgärder. Det är viktigt att personalen i varje verksamhet har den sammantagna kompetens och erfarenhet som krävs för att möta de varierande behoven hos de enskilda som har insatser i verksamheten.

Målgruppen inom LSS är mer varierad idag och personer med funktionsnedsättningar kan också ha en psykiatrisk diagnos och psykisk ohälsa. För att kunna möta målgruppens olika behov behöver personalen också ha kompetens för att kunna möta dessa behov.⁶²

⁶¹ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021).

⁶² Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021).

I rapporten Kompetens i LSS-bostäder lyfts goda exempel från IVO:s tillsyn. Där framgår att i de verksamheter som fungerar bra hade personalen i huvudsak relevant grundläggande kompetens och det fanns bra strukturer för kompetensutveckling, mentorskap, handledning och introduktion. Forskning avseende bostad med särskild service för personer med intellektuell funktionsnedsättning och utmanande beteende visade på positiva effekter av utbildning om kommunikation för att minska användning av tvångs- och begränsningsåtgärder.⁶³

I rapporten framhölls också att personlig lämplighet är lika viktig som formell kompetens för att kunna ge rätt förutsättningar för de som har insatserna och för att erbjuda en trygg och säker boendemiljö. En ökad tydlighet i krav på utbildning, erfarenhet och personlig lämplighet kan enligt rapporten även ge bättre verktyg för IVO att bedriva tillsyn och bidra till att främja kvalitet i LSS-verksamheter.

Mot bakgrund av vad som framkommit under Socialstyrelsens kartläggning, uppföljningen och analysen av personalens kompetens i LSS-boenden och den utbredda förekomsten av allvarliga brister i gruppboendestäder som IVO kunnat konstatera, föreslår Socialstyrelsen att det införs kompetenskrav, inklusive krav på utbildning, för personalen. De innebär att den övriga personalen i en bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS ska ha den utbildning, den erfarenhet och den personliga lämplighet som behövs för att kunna utföra sina arbetsuppgifter. Med övrig personal menas all personal som ger omvårdnad och stöd förutom föreståndaren. De allmänna råd som finns idag är inte tillräckliga för att säkerställa att enskilda som får insatsen tillförsäkras en insats med god kvalitet, goda levnadsvillkor och ges möjlighet att leva som andra som de har rätt till enligt LSS.

Jämfört med de utbildningskrav som införts i 5 kap. 4 § socialtjänstförordningen (2025:468), SoF, för personal som arbetar i HVB-verksamhet är de krav som ställs på personal i en bostad med särskild service enligt LSS mycket låga sett till de omfattande behov som de enskilda har. Av 5 kap. 4 § SoF följer att den som är anställd för att ge vård, omsorg och uppfostran eller behandling i ett hem för vård eller boende ska ha *minst en tvåårig eftergymnasial utbildning*, eller en utbildning som motsvarar detta, om det inte finns särskilda skäl. Utbildningen ska vara inriktad mot socialt arbete, socialpedagogik, beteendevetenskap eller annat relevant ämnesområde. Insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt LSS skiljer sig dock mot insatsen HVB enligt SoL, där förutom omvårdnad och stöd till de boende, kan ges vård eller behandling i förening med boende exempelvis vid missbruksproblem eller normbrytande beteende. Det finns därför inte skäl att ha samma utbildningskrav för personal i bostad med särskild service för vuxna som för personal i HVB.

---

⁶³ Antonsson, H. Interaktion i särskilt boende för personer med utvecklingsstörning och utmanande beteende, Umeå universitet, (2013).

Socialstyrelsen har gjort en avvägning mellan vilka krav på utbildning som är rimliga att ställa och de behov som de enskilda har utifrån omfattande funktionsnedsättningar. En högre utbildad personal kan ge bättre förutsättningar för att säkerställa kvaliteten på insatsen. Den ettåriga yrkeshögskoleutbildningen till stödpedagog som finns inom funktionshinderområdet riktar sig till personal som arbetar i LSS-verksamhet. Utbildningen ger kunskaper bland annat om intellektuella, kognitiva och psykiska funktionsnedsättningar, kommunikationsmetoder och pedagogik inom funktionshinderområdet och individanpassat stöd och färdigheter som avser lågaffektivt bemötande.⁶⁴

När det gäller behovet av personal med eftergymnasial utbildning framgår i rapporten ett behov av att anställa fler stödpedagoger och personal med pedagogisk kompetens i bostäder med särskild service, bland annat för att kunna gå från ett ”vårdande” arbetssätt till att arbeta mer stöttande för att se individen och dennes förmågor. Det uppges att stödpedagoger behövs för att handleda och utbilda övrig personal, bland annat i tydliggörande pedagogik. Socialstyrelsen konstaterar i rapporten att de kunskaper som utbildningen till stödpedagog ger överensstämmer med många av de behov av kompetens som lyfts i kartläggningen. Socialstyrelsen ser därför positivt på utvecklingen att personal på LSS-boenden vidareutbildar sig till stödpedagog eller motsvarande.⁶⁵

Socialstyrelsen föreslår att det införs ett krav innebärande att den övriga personalens sammantagna kompetens vad gäller utbildning och erfarenhet ska ge förutsättningar för att tillgodose de specifika behov av omvårdnad och service som varje enskild i bostaden har. Socialstyrelsen föreslår även krav på att utöver föreståndaren ska minst en fjärdedel av den personal som ger omvårdnad och service ha minst en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå. Socialstyrelsen har övervägt om kravet ska omfatta en högre andel av personalen, men bedömer att utifrån förslaget om krav på personalens sammantagna kompetens är mest ändamålsenligt med ett krav som omfattar minst en fjärdedel av personalen.

Därtill föreslår Socialstyrelsen allmänna råd till bestämmelsen om att den eftergymnasiala utbildningen bör vara en stödpedagogutbildning. Socialstyrelsen har övervägt att införa ett krav på att viss andel av personalen ska ha en stödpedagogutbildning men funnit att det skulle kunna påverka mindre verksamheter för hårt samtidigt som det finns andra utbildningar som kan vara relevanta för att uppfylla kraven på kompetens och utbildning som föreslås i författningen.

---

⁶⁴ Se Myndigheten för yrkeshögskolans föreskrifter (MYHFS 2019:1) om utbildningar inom yrkeshögskolan med inriktning stödpedagog inom funktionshinderområdet, bilaga 1.

⁶⁵ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021).

Socialstyrelsens förslag innebär att det kommer att finnas personal i verksamheten med relevant eftergymnasial utbildning. Genom bestämmelsen säkerställs en likvärdig kompetensnivå som i sin tur ger förutsättningar för en likvärdig kvalitet i bostad med särskild service för vuxna.

Socialstyrelsens förslag

I förslaget 5 kap. 6 § anges:

Den övriga personalen i en bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS ska ha den utbildning, den erfarenhet och den personliga lämplighet som behövs för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.

I förslaget 5 kap. 7 § anges:

Den övriga personalens sammanlagda kompetens vad gäller utbildning och erfarenhet ska ge förutsättningar för att tillgodose de specifika behov av omvårdnad och service som varje enskild i bostaden har. Utöver föreståndaren ska minst en fjärdedel av den personal som ger omvårdnad och service ha minst en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå.

Till bestämmelsen föreslås allmänna råd:

Den eftergymnasiala utbildningen bör vara en stödpedagogutbildning.

Introduktion

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns i 5 § en bestämmelse som anger att den person som av huvudmannen är utsedd att ha denna ledarskapsfunktion ska ha tillräcklig kunskap och kompetens för att bland annat kunna ansvara för att personal rekryteras och introduceras.

Socialstyrelsens överväganden

I SOSFS 2002:9 saknas närmare reglering om vad personalens introduktion bör innehålla. I 20 § SOSFS 2012:6 finns en bestämmelse om introduktion med tillhörande allmänna råd om vad introduktionen bör innehålla för personal som ska arbeta i bostad med särskild service för barn.

Socialstyrelsen anser att det finns skäl att även införa krav gällande introduktion av personal i författningen för vuxna. Inte minst är detta motiverat utifrån att IVO kunnat konstatera att användningen av tvångs- och begränsningsåtgärder är utbredd i gruppbostäder.

Med beaktande av den utsatthet som många personer som har insatsen befinner sig i, bör introduktionen förmedla kunskap om konsekvenserna av de funktionsnedsättningar som de som bor i bostaden har, vilka behov som varje person som bor i bostaden har, etiskt förhållningssätt och respektfullt

bemötande, och hur utmanande beteende kan förebyggas. Forskning gällande bostad med särskild service för personer med intellektuell funktionsnedsättning och utmanande beteende visar på positiva effekter av utbildning om kommunikation för att minska användningen av tvångs- och begränsningsåtgärder.⁶⁶ Socialstyrelsen anser att skyldigheten att se till att personalen introduceras ska ligga på den som förestår verksamheten.

Socialstyrelsens förslag

I förslagets 5 kap. 8 § anges att:

Den som förestår verksamheten ska se till att personalen får den introduktion som de behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.

Till bestämmelsen föreslås följande allmänna råd:
Introduktionen bör bland annat förmedla kunskap om

- verksamhetens mål och arbetssätt,
- vilka rutiner som finns i verksamheten,
- konsekvenserna av de funktionsnedsättningar som de som bor i bostaden har,
- vilka behov som varje person som bor i bostaden har,
- etiskt förhållningssätt och respektfullt bemötande, och
- hur utmanande beteende kan förebyggas.

Handledning och kompetensutveckling

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 finns i 5 § en bestämmelse om att den person som av huvudmannen är utsedd att ha denna ledarskapsfunktion ska ha tillräcklig kunskap och kompetens för att bland annat kunna ansvara för att personalens behov av handledning stöds och personalens behov av kompetensutveckling bevakas och stöds.

Socialstyrelsens överväganden

Den föreslagna bestämmelsen motsvarar kraven i 5 §, men har förtydligats så att det anges att det är den som förestår verksamheten som ska se till att personalen får den handledning och den kompetensutveckling som de behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.

---

⁶⁶ Antonsson, H interaktion i särskilt boende för personer med utvecklingsstörning och utmanande beteende, Umeå universitet, 2013.

Socialstyrelsens förslag

I förslagets 5 kap. 9 § anges att:

Den som förestår verksamheten ska se till att personalen får den handledning och den kompetensutveckling som de behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.

Bemanning

Föreståndarens närvaro i verksamheten

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas motsvarande reglering.

Socialstyrelsens överväganden

Under uppföljningen av författningen framkom att en och samma person många gånger förestår ett stort antal verksamheter och ibland verksamheter som är utspridda över landet. Det förekommer också att den som förestår verksamheten har ett annat ordinarie arbete och utses till föreståndare som sidouppdrag. Under uppföljningen och författningsarbetet lyftes att det finns tydliga behov av att ställa krav på ett närvarande ledarskap för att säkerställa kvalitet i verksamheten och att en närvarande ledning i de flesta fall är en förutsättning för att de enskilda ska få sina behov tillgodosedda och tillförsäkras goda levnadsvillkor.

Forskning avseende boende och välbefinnande för personer med intellektuell funktionsnedsättning visar på ett starkt samband mellan hur personalen ger och använder individanpassat aktivt stöd kopplat till bl.a. närvarande ledarskap där värderingar, prioriteringar och handlande som visades av någon i ledande position visat sig vara mer betydelsefullt än rutiner.⁶⁷ Som framgår av rapporter och forskning ovan har ledarskap bl.a. betydelse för att klargöra gemensamma värderingar vilket medför att det är viktigt att den som förestår verksamheten har personlig lämplighet för uppdraget.

Socialstyrelsens rapport Kompetens i LSS-boenden visar också att närvarande ledarskap är en viktig aspekt av kvalitet i bostad med särskild service. Det är därför viktigt att den som förestår verksamheten är den som har det dagliga ansvaret för verksamheten och kan vara på plats och leda verksamheten. I rapporten framgår att det finns en risk för att tvångs- och begränsningsåtgärder används om det saknas en närvarande chef. Chefer behöver finnas på plats i verksamheten bland annat för att arbeta med att

---

⁶⁷Bigby, C, *Quality of practice in supported accommodation services for people with intellectual disabilities: What matters at the organisational level*, *Jurnal of Intellectual & Developmental Disability*. Volume 45, 2020 - Issue 3.

klargöra gemensamma värderingar och skapa ett engagemang för att tvångsåtgärder ska minska.⁶⁸

Av uppföljningen framkom dock att det inte vore lämpligt att ange ett specifikt antal verksamheter som en person som mest kan förestå. I vissa bostäder har de enskilda så stora behov att den som förestår verksamheten bara kan ansvara för en bostad, exempelvis för att kunna hålla i kontakter med olika samhällsaktörer. Även organisationen av verksamheterna i en kommun påverkar hur många verksamheter en person kan förestå, där man till exempel kan ha tillsatt stödfunktioner som sköter administration. Vidare kan det vara skillnad om bostäderna ligger i en stad eller i glesbygd och hur långt ifrån varandra verksamheterna ligger. Ytterligare en faktor som påverkar är hur erfaren den som förestår verksamheten är, liksom hur personalens kompetens och erfarenhet ser ut. Några skäl som angavs för att ställa krav på närvarande ledarskap var att det behövs för att kunna tillgodose behoven hos de som bor i bostaden och för att det inte ska uppstå informella ledarskap och strukturer bland personalen i verksamheten.

Socialstyrelsen bedömer att det är motiverat att ställa krav på ett närvarande ledarskap. Det är viktigt för att få en god kvalitet i verksamheten och även för att minska användningen av tvångs- och begränsningsåtgärder. Om en person förestår flera verksamheter behöver den personen vara närvarande i tillräckligt stor omfattning (inklusive fysisk närvaro i boendeenheten) för att kunna ta det arbetsledande ansvar som krävs för att tillförsäkra de enskilda i bostaden goda levnadsvillkor. Socialstyrelsen föreslår därför en bestämmelse om att den som förestår verksamheten ska vara närvarande i tillräckligt stor utsträckning för att kunna ansvara för att arbetet organiseras och leds så att den enskilde tillförsäkras goda levnadsvillkor. Något krav på antal verksamheter som en och samma person kan förestå införs därmed inte i författningen.

Socialstyrelsens förslag

I förslaget 5 kap. 10 § anges:

Den som förestår verksamheten ska vara närvarande i tillräckligt stor utsträckning för att kunna ansvara för att arbetet organiseras och leds så att den enskilde tillförsäkras goda levnadsvillkor.

Nuvarande reglering

I SOSFS 2002:9 saknas regler om bemanning i en bostad med särskild service.

---

⁶⁸ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021) s.75 samt slutrapporten Vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga, Socialstyrelsen, (2015) samt FoU-rapporten Utmanande beteenden, Utmanade verksamheter, Björne Petra m. fl Malmö stad, (2012).

Socialstyrelsens överväganden

För verksamhet enligt LSS ska det enligt 6 § andra stycket LSS finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. Enligt förarbetena till LSS ska både grupp- och servicebostäder vid behov kunna ge service och omvårdnad dygnet runt.⁶⁹

Under uppföljningen framkom behov av att reglera vilken bemanning som ska finnas i bostäder med särskild service för vuxna. Vissa aktörer lyfte att det finns behov av att reglera krav på tillgänglighet till personal under hela dygnet i samtliga boendeformer enligt LSS och ansåg att det kan regleras på liknande sätt som i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:55) om hem för vård eller boende. I Socialstyrelsens rapport Kompetens i LSS-boenden (2021) konstateras att det finns en risk för att tvångs- och begränsningsåtgärder används om bostaden saknar en närvarande chef och rätt bemanning.⁷⁰

I insatsen bostad med särskild service ingår enligt 9 e § LSS också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Den som är huvudman för boendet måste beakta vad detta innebär i det enskilda fallet.⁷¹ De behöver dock inte tillhandahållas dygnet runt. Fritidsaktiviteter och kulturella aktiviteter är också en rättighet enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I artikel 30 anges rätten för personer med funktionsnedsättning till deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott på lika villkor som andra.

Under uppföljningen framkom att det behövs reglering om att bemanningen ska vara sådan att varje enskild person kan få behov av fritids- och kulturaktiviteter tillgodosedda. Det är viktigt att personal ger individuellt stöd till fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter, bland annat för att den enskilde ska kunna leva som andra och ha inflytande och medbestämmande över insatsen. Att ha en aktiv fritid kan också vara en del av hälsosamma levnadsvanor.⁷² FUB har i sin rapport jämfört hur stödet till aktiviteter ser ut i grupp- och servicebostäder. Andel boende som får önskat stöd till aktiviteter i gruppboende uppgår till 55,1 procent och i serviceboende till 52,3 procent. I gruppboende där det bor 3–5 personer får 58,9 procent stöd till aktiviteter, medan i större gruppboende med 7–9 boende eller 10 eller fler boende, får endast 47 procent respektive 35,3 procent stöd.

FUB har också i sin rapport publicerat synpunkter från anhörigas erfarenheter av deras anhörigas situation i serviceboendet. Många anhöriga lyfte avsaknaden av fritidsaktiviteter och social stimulans för den närstående i boendet. Många upplevde att LSS-boendet främst fungerade som en

---

⁶⁹ Se prop. 1992/93:159 s. 180.

⁷⁰ Kompetens i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2021) s.8

⁷¹ Prop. 1992/93:159 s. 92.

⁷² FUB:s rapport Brister och möjligheter i LSS-boende, FUB (2025).

förvaringsplats utan möjlighet till planerade egna aktiviteter eller spontana gemensamma aktiviteter. Personal saknar också kunskap om intellektuella funktionsnedsättningar och hur man kan motivera till olika aktiviteter.⁷³

Enkätresultaten från FUB visar att stöd till egna aktiviteter helt saknas för över 40 procent av de boende. För att tydliggöra att stöd kan behöva ges för att planera och genomföra olika typer av aktiviteter som kan vara mer vardagsnära än att planera framtiden. Det kan röra sig om olika fritidsaktiviteter, men också om sysslor i hemmet eller planera resor och sociala aktiviteter.

Socialstyrelsen bedömer mot bakgrund av ovanstående att det finns ett behov av att införa krav på bemanning för att säkerställa att det finns tillräckligt med personal för att tillgodose de enskildas behov av omvårdnad och stöd, trygghet och säkerhet dygnet runt och fritids- och kulturaktiviteter.

Socialstyrelsens förslag

I förslaget 5 kap. 11 § anges:

Den som bedriver verksamheten ska säkerställa att det finns tillräckligt med personal för att tillgodose varje enskilds behov av

1. omvårdnad, trygghet och säkerhet dygnet runt, och
2. fritids- och kulturaktiviteter.

Uppföljning

Socialstyrelsens överväganden om upplysning om anmälningsskyldighet till IVO

Sedan den 15 januari 2026 gäller bestämmelser i LSS om att det hör till kommunens uppgifter att anmäla till IVO om det finns anledning att anta att en verksamhet bedrivs utan sådant tillstånd som krävs enligt 23 § första stycket LSS, om det kan ifrågasättas om en tillståndshavare är lämplig enligt 23 § LSS, eller om det uppmärksammas allvarliga brister i en verksamhet där tillstånd krävs. Motsvarande bestämmelser finns även i socialtjänstlagen (2025:400). Det är viktigt för alla enskilda som har och som kan komma att få insatsen verkställd vid ett boende som har allvarliga brister att IVO får kännedom om det. Bestämmelsen om anmälningsskyldighet kan komma att aktualiseras vid den uppföljning av insatser som nämnden gör.

Socialstyrelsen har uppmärksammat andra uppgifter som kan vara av vikt för nämndens uppföljning och föreslår vissa krav för det, men den

---

⁷³ FUB:s rapport Brister och möjligheter i LSS-bostad, FUB (2025) s. 43–44.

sekretessbrytande anmälningsskyldigheten finns i LSS. Det är därför ändamålsenligt med en upplysning om det.

Socialstyrelsens förslag

En ny upplysningsbestämmelse i 6 kap. 1 §:

I 15 § 11 LSS finns bestämmelser om att det till kommunens uppgifter hör att anmäla till Inspektionen för vård och omsorg om det

1. finns anledning att anta att en verksamhet bedrivs utan sådant tillstånd som krävs enligt 23 § första stycket LSS,
2. kan ifrågasättas om en tillståndshavare är lämplig enligt 23 § LSS, eller
3. uppmärksammas allvarliga brister i en verksamhet där tillstånd krävs enligt 23 § första stycket LSS.

Detta är en ny upplysningsbestämmelse om de bestämmelser om anmälan till IVO som gäller från och med den 1 januari 2026.

Nuvarande reglering

Motsvarande bestämmelser om nämndens ansvar att följa upp insatsen saknas i SOSFS 2002:9.

Socialstyrelsens överväganden om krav vid uppföljning av individbeslut

De enskilda som beviljats insatsen bostad med särskild service för vuxna ska enligt 7 § LSS tillförsäkras goda levnadsvillkor. Verksamheten ska enligt 6 § LSS vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges.

Bestämmelser om nämndens uppföljning av individbeslut saknas i LSS. I förarbetena till lagen framgår att det alltid är den beslutande nämnden som har ansvaret för att den enskilde verkligen får den insats som har beviljats, oavsett vem – den beslutande nämnden själv, en annan nämnd eller en enskild verksamhet – som verkställer den beslutade insatsen. Med detta ansvar följer självklart en skyldighet att dokumentera att beslutet har verkställts samt att följa upp den beviljade insatsen.⁷⁴

Socialstyrelsen har inte uppfattat att det råder några tveksamheter om att den beslutande nämnden har ett uppföljningsansvar eller att det saknas ambitioner att följa upp insatsen. Trots det finns det en samlad bild av att det brister i uppföljning av beslut.⁷⁵ Mot bakgrund av att IVO under många år

---

⁷⁴ Se prop. 2007/08:43 s. 13 och prop. 2009/10:131 s. 27 och 34.

⁷⁵ LSS – ett kommunalt uppdraget under statens styrning och kontroll RiR 2026:6, Riksrevisionen (2026) s.23.

uppmärksammat att enskilda i bostäder med särskild service utsätts för olika former av tvångs- och begränsningsåtgärder ⁷⁶, finns skäl att införa ett krav om att den beslutande nämndens uppföljning alltid ska omfatta hur den enskilde får utöva inflytande och självbestämmande.

Av förarbetena till LSS framgår att kommunerna har hälso- och sjukvårdsansvar, exklusive läkarinsatser enligt hälso- och sjukvårdslagen för enskilda som bor i en bostad med särskild service för vuxna. När det gäller läkarinsatser och olika expertstöd som regionerna ansvarar för, kan det vara nödvändigt för kommunerna att samverka med regionerna. ⁷⁷ I nu gällande författning SOSFS 2002:9 finns ett krav att göra tillgänglig den hälso- och sjukvård, inklusive habilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och den tandvård som den enskilde behöver. Det har framkommit att personer som bor i bostäder med särskild service inte kommer till sjukvården i den utsträckning som behövs. ⁷⁸ I rapporten svarar över 60 procent av verksamhetscheferna vid tillfrågade vårdcentraler att läkarmedverkan på LSS-boenden är låg samt att tillgången till specialiserad vård som t.ex. psykiatri är begränsad.

Flera aktörer lyfter problematiken med ojämlik hälsa, dvs. att de boende i bostäder med särskild service inte har jämlik tillgång till hälso- och sjukvård. De får inte stöd för åtgärder mot sin ohälsa. Det innebär att de t.ex. inte får tillgång till screeningprogram, vaccinationer och andra förebyggande insatser och dör i förtid. ⁷⁹ Mot bakgrund av detta bedömer Socialstyrelsen att det finns ett behov av att införa ett krav att nämndens uppföljning alltid ska omfatta hur den enskilde får kontakt med och hjälp att besöka den hälso- och sjukvård och tandvård som den enskilde behöver. Det kan vara fråga om att följa upp hur det fungerar med att ta kontakt med vårdgivare utanför boendet och att det är ordnat hur den enskilde tar sig till den vårdinrättning som eventuellt behöver besökas, exempelvis i vilken utsträckning som det ordnas av personal på boendet, den enskilde själv eller annan.

Socialstyrelsens förslag

I förslaget i 6 kap. 2 § anges att:

När den nämnd som har beslutat om insatsen följer upp att den som får insatsen tillförsäkras goda levnadsvillkor, ska uppföljningen alltid omfatta hur den enskilde får

1. kontakt med och hjälp att besöka den hälso- och sjukvård och tandvård som den enskilde behöver, och

---

⁷⁶ Att inte få rätten att leva som andra, IVO (2023).

⁷⁷ Prop. 1992/93:159 s. 182.

⁷⁸ Lägesrapport 2024, Vårdkontakter i LSS-boenden, Socialstyrelsen (2024).

⁷⁹ Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst – Lägesrapport 2013, Socialstyrelsen (2013).

2. utöva inflytande och självbestämmande.

Socialstyrelsen föreslår allmänna råd till bestämmelsen:

Uppföljningen bör göras regelbundet och med utgångspunkt från nämndens uppdrag till utföraren eller från en genomförandeplan eller motsvarande.

3 Konsekvenser av förslagen

3.1 Berörda av regleringen

Kommunerna har det huvudsakliga ansvaret för att tillhandahålla och finansiera insatsen bostad med särskild service för vuxna som anges i 9 § 9 LSS. Enligt 7 § LSS har personer med varaktiga funktionsnedsättningar som tillhör en viss i lagen angiven personkrets, rätt till insatser som ska tillförsäkra dem goda levnadsvillkor. Insatserna ska enligt 6 § vara av god kvalitet och målet enligt 5 § ska vara att den enskilde ska få möjlighet att leva som andra.

Insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt LSS omfattar både själva bostaden och den omvårdnad som ges av personal utifrån den boendes behov. Bostad med särskild service är den enskildes hem och verksamheten ska erbjuda en boendemiljö som är anpassad efter den enskildes önskemål och som är säker och trygg. Insatsen kan beviljas i olika former såsom servicebostad eller gruppboende utifrån den enskildes behov. I bostad med särskild service ingår omvårdnad. Det finns personal som ger stöd av praktisk eller vägledande natur i den dagliga livsföringen, t.ex. med personlig hygien, att äta, dricka och att förflytta sig, sköta hemmet och att upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering.

Regleringen berör kommuner och privata aktörer såsom företag, stiftelser och ideella organisationer som bedriver näringsverksamhet, som driver eller avser att starta verksamhet enligt 9 § 9 LSS. Anställda som arbetar i dessa boenden påverkas av de nya kompetenskraven, eftersom den samlade kompetensen höjs. Förslagen berör även de enskilda som får insatsen eftersom föreskriften syftar till att förbättra kvaliteten på den omvårdnad och service som ges i bostaden.

Antal verksamheter som berörs

Tabell 1 visar hur många bostäder med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS som finns i Sverige uppdelat efter driftsform enligt IVO:s omsorgsregister. Enligt registret finns det i dag totalt 5 099 registrerade bostäder med särskild service för vuxna.

För att få en bild av hur många boenden som finns i relation till behovet i olika kommuner kan antalet bostäder med särskild service för vuxna jämföras med kommunens befolkningsstorlek. Befolkningsstorlek kan användas som proxy för själva behovet, dock kan utbud och efterfrågan för bostäder med särskild service variera från kommun till kommun givet samma befolkningsstorlek. I genomsnitt finns cirka 6 bostäder med särskild service för vuxna per 10 000 invånare i kommunen. Skillnaden mellan kommunerna är dock stora. Vaxholms kommun har knappt 2 bostäder med

särskild service per 10 000 invånare, medan till exempel Tingsryds kommun har cirka 21 bostäder per 10 000 invånare.

Skillnaden kan bero på hur kommunen har valt att organisera sin verksamhet, till exempel om kommunen driver bostäder med särskild service i egen regi eller köper tjänster från privata utförare. En annan förklaring är att vissa kommuner har haft stora vårdhem som avvecklats. Kommuner med många bostäder med särskild service i förhållande till befolkningsstorleken kan få högre kostnader för att uppfylla de föreslagna kompetenskraven för personal, eftersom varje bostad med särskild service påverkas oavsett storlek eller driftsform.

Det finns dock ett nationellt kostnadsutjämningsystem för kommunernas LSS-kostnader som syftar till att jämna ut kostnaderna och skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar att bedriva verksamhet. Beräkningarna regleras av förordningen (2008:776) om utjämnning av kostnader för stöd och service till vissa funktionshindrade.

Privata utförare som bedriver verksamhet enligt 9 kap. 9 § LSS får ersättning från kommunen för att bedriva verksamheten. Ersättningen räknas vanligtvis upp varje år med ett prisindex som speglar löne- och kostnadsutvecklingen inom kommunal verksamhet, till exempel omsorgsprisindex. Ersättningen kan variera mellan kommuner och är ofta kopplad till de enskildas vård- och stödbehov. Kommunen kan också ställa särskilda krav på privata utförare, till exempel krav på personalens utbildningsnivå.

Tabell 1. Fördelning av registrerade bostäder med särskild service för vuxna efter driftsform

	Offentlig	Privat	Total	Genomsnittligt antal personer per verksamhet*
9 § 9 LSS	4 325	774	5 099	6

Källa: IVO omsorgsregister, 2024.* Socialstyrelsens egna beräkningar.

Antal enskilda i bostad med särskild service som berörs

Tabell 2 visar antalet enskilda som bor i en bostad med särskild service. De uppgår enligt statistiken till 29 774 personer. Uppgifterna som redovisas i tabellen är justerade så att de som bor i särskilt anpassad bostad utan personal inte ingår. Detta då förslaget inte omfattar den formen av verksamhet.

Tabell 2. Antal vuxna i bostad med särskild service enligt LSS 9 § 9, 2024

Antal personer	
9 § 9 LSS	29 774

Källa: Socialstyrelsens register, 1 oktober 2024. Uppgifterna exkluderar personer som bor i särskilt anpassad bostad.

Antal anställda som berörs

Tabell 3 visar en uppskattning av antalet anställda som högst kan komma att beröras av det föreslagna kompetenskravet. Uppskattningen avser den personalgrupp som i denna konsekvensanalys benämns som *övrig personal*, det vill säga all personal förutom föreståndare.

Förslaget innebär att en fjärdedel av den övriga personalen ska ha minst en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå och att utbildningen bör vara en stödpedagogutbildning. Utbildningen till stödpedagog omfattar normalt två terminer på helfart eller två års studier på halvfart vid yrkeshögskola och ger fördjupade kunskaper inom pedagogik, kommunikation, dokumentation och individanpassat stöd till personer med funktionsnedsättning. Utbildningen motsvarar 200 yrkeshögskolepoäng.⁸⁰

I dag finns ingen officiell statistik angående personalens utbildningsnivå i bostäder med särskild service för vuxna. Man behöver förlita sig på flera enkäter som Socialstyrelsen har samlat över tid för att bedöma hur många som redan uppfyller kravet idag.

I Socialstyrelsens öppna jämförelser finns uppgifter om personalens utbildningsnivå.⁸¹ I enhetsundersökningen inom LSS, som är en del av öppna jämförelser, undersöktes 3 728 bostäder med särskild service för vuxna (dvs. 73 procent av alla bostäder) där utbildningsnivån hos ca 32 000 tillsvidare och visstidsanställda personer efterfrågades, oberoende av deras profession. Enligt denna källa hade endast en mindre andel (13 procent) av den övriga personalen i bostad med särskild service för vuxna en eftergymnasial utbildning på den nivå som det föreslagna utbildningskravet skulle innebära (krav på minst en ettårig eftergymnasial utbildning med rekommendationen stödpedagog eller motsvarande).

I Socialstyrelsens rapport från 2021 (Kompetens i LSS-boenden) presenterades en enkät som besvarades av respondenter för 352 bostäder med särskild service för vuxna (ca. 7 procent av totalen). Det visade sig att en högre andel av personalen hade någon form av högre utbildning (på

⁸⁰ Se 1 § Myndigheten för yrkeshögskolans föreskrifter (MYHFS 2019:1) om utbildningar inom yrkeshögskolan med inriktning stödpedagog inom funktionshinderområdet.

⁸¹ Öppna jämförelser – enhetsundersökningen inom LSS, Socialstyrelsen, (2024).

folkhögskola, yrkeshögskola eller universitet), motsvarande i snitt ca. 20 procent. (ca. 25 procent av tillsvidareanställda och 15 procent av visstidsanställda). Man bör dock ta hänsyn till den låga svarsfrekvensen i rapporten. Resultaten redovisas i Tabell 3.

Det saknas statistik över hur många anställda som i dag arbetar i kommunalt bedriven verksamhet med bostad med särskild service respektive i verksamhet som bedrivs av enskilda utförare, uppdelat efter yrkeskategori och utbildningsnivå. För att kunna uppskatta hur många anställda som kan komma att beröras av det nya kompetenskravet har därför följande antaganden gjorts för att uppskatta antal anställda som berörs.

1. Enligt uppgifter i Socialstyrelsens öppna jämförelser 2025 uppgick antalet månadsanställda till 32 113 personer inkluderat visstids- och tillsvidareanställda i de verksamheter som besvarade enkäten.⁸² I beräkningarna har man justerat för en svarsfrekvens på 100 procent vilket motsvarar 43 170 månadsavlönade.
2. Enligt uppgifter från SKR är cirka 21 procent av stödassistenter och stödpedagoger timanställda. Justerat för timanställda uppskattas det totala antalet anställda till 54 646.
3. Av dessa antas mellan 13 och 20 procent redan ha en eftergymnasial utbildning motsvarande kompetenskravet, vilket har tagits bort från beräkningen.

Utifrån dessa antaganden uppskattas därmed 54 646 anställda arbeta i bostäder med särskild service för vuxna. Detta motsvarar i genomsnitt cirka 11 anställda per verksamhet eller cirka 2 anställda per enskild som har insatsen. Av dessa uppskattas idag mellan 43 700 och 47 700 anställda sakna eftergymnasial eller adekvat utbildning och det är de som kommer att påverkas av det föreslagna utbildningskravet.

Det bör nämnas att alla dessa anställda inte nödvändigtvis är behöriga att genomgå en utbildning på högskolenivå. Enligt uppgifter i Socialstyrelsens öppna jämförelser 2024 är det cirka 29 procent av alla anställda som inte har en adekvat gymnasial utbildning. För denna grupp skulle ett krav på att först uppnå gymnasial behörighet vara mer relevant.

Tabell 3. Uppskattat antal anställda som högst kan påverkas av utbildningskravet, 9 § 9 LSS

Typ av personal	Antal anställda totalt *	Antal utan eftergymnasial utbildning *	Andel med minst eftergymnasial utbildning	Andel timavlönade	Antal anställda per verksamhet*	Antal anställda per person

80 procent av alla bostäder med särskild service för vuxna enligt LSS i Sverige, dvs. 3 793 verksamheter.

9 § 9 LSS	54 646	43 700 – 47 700	13 – 20%	21%	11	2

Källa: Enhetsundersökningen LSS 2025 och rapporten personal i välfärd, SKR (2024). Anm.:
*Socialstyrelsens egna uppskattningar.

I tabell 4 redovisas en uppskattning av hur många anställda som kan komma att påverkas av det föreslagna utbildningskravet. Uppskattningen bygger på två antaganden när det gäller andelen som redan idag har en eftergymnasial utbildning, 13 procent respektive 20 procent. Uppskattningen bygger på antagandet att endast en viss andel av dem som i dag saknar eftergymnasial utbildning kommer att omfattas av kravet. Det bör även beaktas att det i praktiken kan innebära betydande utmaningar för många kommuner att bemanna sina verksamheter när utbildningskravet skärps.

Beräkningen utgår ifrån att 25 procent av de övriga anställda inom LSS 9 § 9 som i dag saknar eftergymnasial utbildning behöver uppfylla kravet på minst en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå.

Tabell 4. Uppskattat antal anställda utan eftergymnasial utbildning som påverkas av kravet, två scenarier

9 § 9 LSS	Skattad Anställda med högre utbildning idag*, totalt	Skattad Antal anställda utan högre utbildning idag*, totalt	Antal ytterligare anställda som behöver utbildas för att uppfylla kravet
A) 13% redan utbildade idag	6 885	47 760	6 776
B) 20% redan utbildade idag	10 929	43 717	2 732

Socialstyrelsens egna beräkningar. Anm.: * I denna grupp ingår både månadsavlönade samt timanställda.

I dagsläget uppskattas att mellan 6 885 – 10 929 anställda över hela landet redan har en eftergymnasial utbildning. Resultatet visar att ett krav om att 25 procent ska ha en eftergymnasial utbildning innebär att ytterligare ca. 2 732 – 6 776 personer behöver uppnå denna utbildningsnivå, vilket medför ökade kostnader. Alternativt behöver man ersätta så många av de befintliga anställda med ny personal med rätt kompetens.

Förslaget kan i praktiken innebära en ökad kostnad för vissa verksamheter som inte uppfyller kravet idag, men det är omöjligt att säkert fastställa.

3.2 Kostnader och intäkter för kommunerna

Det är kommunerna som ansvarar för insatsen bostad med särskild service för vuxna. Finansieringen sker genom kommunala medel då det är

kommunerna som ansvarar för insatsen.⁸³ I kommuner som tillämpar lagen om valfrihetssystem (LOV) kan privata utförare tillhandahålla boendetjänster, vilka ersätts av kommuner enligt särskilda avtal. Personalkostnader utgör i regel den största delen av verksamheternas totala kostnader. Personal vid bostäder med särskild service behöver ha den kompetens som behövs för att kunna ge de enskilda en insats av god kvalitet.

Enligt 6 § andra stycket LSS ska det finnas den personal i verksamheten som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. För gruppboendestäder ska det finnas den personal som behövs för en ändamålsenlig verksamhet.⁸⁴ Av förarbetena till bestämmelsen framgår att personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som kan krävas för varje specifik uppgift.⁸⁵ Kommunerna är därmed skyldiga att säkerställa tillräcklig bemanning med rätt kompetens, exempelvis omsorgspersonal samt personal med kompetens inom pedagogik och hälso- och sjukvård.

Det saknas samlad statistik över personaltäthet i genomsnittliga bostäder med särskild service för vuxna och tillgänglig information är i huvudsak anekdotiskt. För att möjliggöra en konsekvensberäkning utgår analysen därför från ett skattat antal anställda på riksnivå i relation till antalet verksamheter. I genomsnitt antas en bostad med särskild service för vuxna ha cirka 11 anställda och omkring 6 personer som bor i bostaden. Detta antagande bedöms som rimligt mot bakgrund av att verksamheten bedrivs dygnet runt, vilket kräver bemanning över minst tre arbetspass per dygn (dag, kväll, natt). Givet antagandet att cirka 8 procent av de anställda i dag har en eftergymnasial utbildning motsvarande stödpedagog, innebär detta att det i nuläget sannolikt finns mindre än en högre utbildad anställd per bostad med särskild service.

Ett ökat antal anställda med eftergymnasial utbildning inom bostad med särskild service för vuxna medför högre lönekostnader för kommunerna. Däremot ingår inte kostnader för att tillhandahålla utbildningsplatser i redovisningen av de ekonomiska konsekvenserna av förslaget.

Kostnaderna för förslaget beräknas utifrån hur många anställda som kan komma att omfattas av utbildningskravet (se tabell 4). Beräkningen grundas på löneskillnaden mellan yrken inom vård- och omsorgsarbete som i dag kräver olika utbildningsnivåer. Kostnaderna utgörs huvudsakligen av högre löner för de berörda, motsvarande en utbildningspremie. De anställda som påverkas arbetar i dag ofta som stödassistenter eller boendeassistenter och utgör en heterogen grupp med varierande utbildningsbakgrund. För att uppskatta deras nuvarande lönenivå används genomsnittslönen för undersköterskor och vårdbiträden, vilka motsvarar gymnasial utbildning

---

⁸³ Se 2 § andra stycket LSS.

⁸⁴ 3 § LSS-förordningen.

⁸⁵ Prop.1992/93:159 s. 171.

eller komvuxutbildning. För att uppskatta lönenivåer hos de med eftergymnasial utbildning utgår vi från stödpedagoger eftersom det finns tillgänglig statistik över genomsnittlig lön för denna grupp. Skillnaden mellan dessa lönenivåer utgör den direkta kostnaden av förslaget.

Tidpunkten för när kostnaden uppstår är förenad med betydande osäkerhet eftersom det i praktiken kan ta mer än ett år innan målgruppen fullt ut uppfyller utbildningskravet. Därefter tillkommer ett löpande inflöde av nyutbildade i takt med att nya kohorter etablerar sig på arbetsmarknaden. Kostnadsökningen för kommunerna kommer därmed inte att uppstå omedelbart, utan fördelas över flera år. Konsekvensberäkningarna genomförs dock i jämvikt, det vill säga för det år då hela målgruppen antas ha uppnått utbildningskravet.

Enligt SCB:s lönestatistik uppgick den genomsnittliga månadslönen år 2024 till 33 100 kronor för undersköterskor inom omsorg och 28 700 kronor för vårdbiträden. Detta ger genomsnittlig månadslön på cirka 31 000 kronor för anställda utan eftergymnasial utbildning inom omsorgsyrsken. En stödpedagog hade under samma år en genomsnittlig månadslön på cirka 34 800 kronor. När sociala avgifter, semesterlön och övriga lönebikostnader inkluderas (84 procent) uppgår den årliga skillnaden i lönekostnaden till omkring 86 100 kr per anställd. Denna merkostnad bedöms kommunerna behöva bära för varje anställd vid bostad med särskild service för vuxna som omfattas av utbildningskravet enligt scenariot.

Konsekvensberäkningarna utgår ifrån förslaget att minst 25 procent av de övriga anställda ska uppfylla kravet på minst en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå (t.ex. stödpedagog). Detta beräknas medföra att kommunernas personalkostnader för bostäder med särskild service för vuxna kommer att öka mellan 235 – 583 miljoner kronor per år beroende på hur många man antar redan är utbildade idag (i jämvikt dvs. från det året förslaget är fullt implementerat). Detta motsvarar en kostnadsökning på omkring 0,6 – 1,4 procent jämfört med dagens totala kostnader årligen för bostäder med särskild service för vuxna (Tabell 5).

Tabell 5. Kostnadsanalys för kommuner 9 § 9 LSS

Föreslaget krav	Antal som ska utbildas	Extra Kostnad per år (mnkr)	Extra kostnad per personal (kr)	Andel av totala kostnaden för bostäder med särskild service för vuxna
Minst 25% har eftergymnasial utbildning*	A) 7 650	583	19 598	1,4%
	B) 2 732	235	7 902	0,6%

Källa: Socialstyrelsens egna beräkningar Anm.: A utgår från data i enhetsundersökningen, *Öppna jämförelser – enhetsundersökningen inom LSS*, Socialstyrelsen (2025) och B utgår från data i *Kompetens i LSS-boenden* Socialstyrelsen (2021).

3.3 Kostnader och intäkter för regionerna

Socialstyrelsen bedömer att förslagen inte kommer att få konsekvenser för regioner. I den mån regioner bedriver bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS regleras ansvar och kostnader i avtal med kommunen.⁸⁶ Författningen reglerar inte heller ansvar för hälso-och sjukvård eller fördelning av sådant ansvar mellan olika huvudmän.

3.4 Konsekvenser för kommunala självstyret

En inskränkning i den kommunala självstyrelsen bör enligt 14 kap. 3 § RF inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. Bestämmelsen ger uttryck för en proportionalitetsprincip vad gäller inskränkningar i den kommunala självstyrelsen.

Förslaget innebär en viss inskränkning i den kommunala självstyrelsen eftersom förslaget innehåller krav som ska följas. Inskränkningen bedöms vara mindre eftersom det främst handlar om att precisera krav som redan gäller enligt LSS. Den bedöms vara nödvändig med hänsyn till ändamålet att upprätthålla god kvalitet för insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS.

Förslaget medför inte några förändringar i grunderna för kommunernas eller regionernas organisation eller verksamhetsformer.

Socialstyrelsen bedömer att ändamålet med författningsförslaget inte kan uppnås på ett sätt som är mindre ingripande för det kommunala självbestämmandet.

3.5 Kostnader och intäkter för staten

Föreskriftsförslaget innebär inga direkta intäkter eller kostnader för staten.

3.6 Kostnader och intäkter för företag och andra enskilda

Enskilda utförare som bedriver verksamhet i form av bostad med särskild service för vuxna, såväl små som stora, kan initialt få en höjning i sina lönekostnader men det finansieras av kommunen i och med att det i dessa

---

⁸⁶ Se 17 § LSS.

fall är fråga om upphandlad verksamhet där ansvar och kostnader regleras i avtal. Det är kommunen som är huvudman för verksamheten⁸⁷ och som behöver upphandla verksamhet i den mån kommunen själv inte utför den. Nedanstående är en illustration över vad verksamheterna kan komma att få för kostnadsökningar och vad som därmed kan komma att regleras i upphandlingar.

Det föreslagna kravet medför en höjning av lönekostnaderna för privata LSS-verksamheter med cirka 46 000–114 000 kronor per verksamhet (9 kap. 9 § LSS) och är beroende på hur många personer som redan antas vara utbildade idag (i jämvikt dvs. när förslaget är fullt implementerat) I sådant fall skulle förslaget motsvara en kostnadsökning med ca. 0,6 – 1,4 procent i snitt per verksamhet.

Enligt Kolada kostar insatsen bostad med särskild service för vuxna för en person ca. 1,4 miljoner kronor per år. Utifrån antagandet att det bor i snitt ca. 6 vuxna per verksamhet, uppgår boendekostnaderna i genomsnitt till ca. 8,5 miljoner per år och verksamhet.

3.7 Konsekvenser för enskilda som har insatsen

De föreslagna föreskrifterna bedöms medföra positiva konsekvenser för de enskilda som får insatsen bostad med särskild service för vuxna. Förslagen ger bättre förutsättningar för att säkerställa kvaliteten i bostad med särskild service för vuxna bland annat genom att förtydliga krav på personalens utbildning och den beslutande nämndens uppföljning. En högre utbildad personal kan bättre tillgodose den enskildes komplexa behov. Användningen av begränsnings- och tvångsåtgärder i bostäderna kommer troligtvis att minska med utbildad personal som har kunskap om hur man bemöter personer med olika funktionsnedsättningar och behov. Socialstyrelsen bedömer att enskilda som får insatsen bostad med särskild service för vuxna 9 § 9 LSS genom förslagen får utökade möjligheter att leva som andra och att genom insatsen tillförsäkras goda levnadsvillkor.

3.8 Andra relevanta konsekvenser

Författningsförslagen gäller lika för alla individer och dess konsekvenser bedöms vara desamma oavsett den enskildes könstillhörighet, könsidentitet, könsuttryck eller sexuella läggning. Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för jämställdhet mellan kvinnor och män.

---

⁸⁷ Se 2 § andra stycket LSS.

Konsekvenser för jämställdhet m.m.

Författningsförslagen gäller lika för alla individer och dess konsekvenser bedöms vara desamma oavsett den enskildes könstillhörighet, könsidentitet, könsuttryck eller sexuella läggning. Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Konsekvenser för den personliga integriteten

Socialstyrelsen bedömer att förslagen inte påverkar den personliga integriteten eller behandling av personuppgifter. Förslagen om krav på polisanmälan för vissa brott som begås mot vuxna bedöms inte medföra någon utökad personuppgiftsbehandling i märkbar omfattning i och med att det handlar om att säkerställa att polisanmälan görs. I gällande författning finns redan krav på att se till att misstankar om brott mot den enskilde polisanmäls.

Agenda 2030

Genom Agenda 2030 och de 17 globala målen för hållbar utveckling har världens länder enats om mål och delmål för att uppnå en global hållbar utveckling till 2030. Förslagen bidrar enligt Socialstyrelsen till att genomföra målen i Agenda 2030, särskilt mål 3 om god hälsa och välbefinnande.

Mänskliga rättigheter är en central utgångspunkt för att genomföra målen i Agenda 2030. Enligt Socialstyrelsen bidrar den föreslagna regleringen i författningen till att stärka de mänskliga rättigheterna för de vuxna som har och kommer att få insatsen bostad med särskild service för vuxna. Det gäller inte minst de förslag som syftar till att öka kompetensen hos personalen i verksamheterna och den beslutande nämndens uppföljning. Om förutsättningarna ökar för att insatsens kvalitet stärks bör det i sin tur bidra till målet om god hälsa och välbefinnande för enskilda.

Brottslighet

Genom förslagen om stärkta krav på polisanmälan bedöms förslagen bidra till bekämpning och förebyggande av brott.

3.9 Barnkonsekvensanalys

Förslagen berör vuxna som har insatsen bostad med särskild service enligt 9 § 9 LSS.

3.10 Åtgärder för att förslaget inte ska medföra mer långtgående kostnader/begränsningar än nödvändigt för att uppnå syftet

Vid framtagandet av den föreslagna författningen har Socialstyrelsen utformat bestämmelserna så att de ger utrymme för flexibilitet och behovsanpassade lösningar. Målgruppens behov av stöd och service kan till viss del skilja sig åt. Boendena kan även vara olika utformade. Detta medför att krav kopplat till bland annat kompetens och rutiner behöver kunna ha lokal anpassning.

Mot bakgrund av de omfattande brister som redogörs för i avsnitt 1 bedöms de kostnadsmässiga konsekvenserna som presenteras i denna konsekvensutredning vara proportionerliga till föreskrifternas mål och syfte – att insatsen ska vara av god kvalitet, vara jämlik över landet och trygg och säker för de enskilda. Om föreslagna bestämmelser inte kommer till stånd finns risk för fortsatta kvalitetsbrister i bostäder med särskild service för vuxna.

3.11 Bedömning av om förslagen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU

Socialstyrelsen bedömer att förslagen är förenliga med Sveriges skyldigheter ur ett EU-rättsligt perspektiv.

4 Ikraftträdande och informationsinsatser

4.1 Ikraftträdande

Författningen föreslås träda i kraft den 1 mars 2027. Bestämmelsen i 5 kap. 7 § om krav på en ettårig utbildning på eftergymnasial nivå för övrig personal som ger omvårdnad och service föreslås dock träda i kraft först den 1 juli 2028.

4.2 Informationsinsatser

Socialstyrelsen kommer att publicera information om föreskrifterna på myndighetens webbplats. Socialstyrelsen kommer att överväga om det inför ikraftträdandet behövs ytterligare informationsinsatser.

4.3 Hur och när konsekvenserna av förslagen kan utvärderas

Socialstyrelsen har en beslutad process för uppföljning av författningar. Syftet med processen är att säkerställa att Socialstyrelsens författningar (föreskrifter och allmänna råd) följs upp på ett systematiskt sätt. Målet med processen är att identifiera och analysera eventuella behov av ändringar i Socialstyrelsens författningar i syfte att säkerställa att författningarna uppfyller krav på att vara aktuella och ändamålsenliga. Den föreslagna författningen kommer att följas upp i enlighet med denna process.

Författningen kan utvärderas efter uppföljning genom dialoger med verksamheter, organisationer och tillsynsmyndigheter m.fl. och/eller enkätundersökning om sådant behov framkommer. Utvärderingen föreslås ske inom fem år från ikraftträdandet.

